A close-up, artistic photograph of a person's eye, looking directly at the camera. The eye is dark and expressive, with visible eyelashes and a slight shadow under the eyebrow. The skin around the eye is light and textured, possibly due to the lighting or the person's complexion. The overall tone is somber and contemplative.

**Центар на Ромите на Град Скопје
Европски Центар за Правата на Ромите
Женска Мрежна Програма, Ромски Женски Иницијативи**

СОСТОЈБАТА НА ЖЕНИТЕ РОМКИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

**Заеднички Извештај во Сенка поднесен до
Комитетот на Обединетите Нации за Елиминација
на Дискриминацијата над Жените**

Центарот на Ромите на град Скопје (ЦРС), од Скопје, е локална невладинa организација, која работи на промовирање на интеграцијата на Ромската заедница во Македонија, преку зајакнување на Роми активисти и невладини иницијативи, водени од Роми. Преку своите активности за зајакнување на жените Ромки активистки и младите Роми, ЦРС ја промовира родовата еднаквост и човечките права на малцинствата.

Контакт:

Центар на Ромите на Град Скопје, "Август Цесарец", 3 - 4/2,
1000 Скопје, Р. Македонија
centar@mt.net.mk

Европскиот Центар за Права на Ромите (ЕЦПР) е меѓународна правна организација од јавен интерес, која се бави со низа активности за сузбивање на анти Ромскиот расизам и злоупотребата на човечките права на Ромите. Пристапот на ЕЦПР вклучува и судски процеси, меѓународно застапување, истражување и развој на политики, како и обука на Роми активисти. ЕЦПР е член соработник на Меѓународната Хелсиншка Федерација за Човекови Права и има консултативен статус во Советот на Европа, како и во Економскиот и Социјалниот Совет на Обединетите Нации.

Контакт:

European Roma Rights Centre, 1386 Budapest 62,
PO Box 906/93,
errc@errc.orgHungary

Женската Мрежна Програма (ЖМП), иницијатива на Институтот Отворено Општество (ИОО), промовира унапредување на човековите права на жените, родова еднаквост и зајакнување како интегрален дел на процесот за демократизација. Има канцеларии во Њујорк и Будимпешта и партнерски организации во 25 држави. Од 1999 година, ЖМП работи во партнерство со жени Ромки активистки во рамките на програмата **Ромски Женски Иницијативи** (РЖИ). Програмата РЖИ ги промовира човековите права на жените Ромки преку зајакнување на жени Ромки активистки во централна и источна Европа.

Контакт:

Network Women's Program, Open Society Institute, 400
West 59th Street, New York, NY 10019

Центар на Ромите
на град Скопје

NETWORK
WOMEN'S
PROGRAM

European Roma
Rights Centre

Состојбата на жените Ромки во Република Македонија

Заеднички Извештај во Сенка
поднесен до Комитетот
на Обединети Нации за Елиминација на
Дискриминацијата над Жените
во Декември 2005 година

Скопје, Февруари 2006

Центарот на Ромите на град Скопје ја издава оваа публикација благодарейќи на финансиската помош добиена од регионалната канцеларија на УНИФЕМ од Братислава и Женската Мрежна Програма, ИОО, Њу Јорк

Центарот на Ромите на Град Скопје им благодари на сите партнери вклучени во изработката на овој извештај, посебно на Г-ца Тара Бернард и Г-дин Клод Кан од Европскиот Центар за Правата на Ромите за нивната експертиза и посветеност

Издавач:
Центар на Ромите на Град Скопје
ул. „Август Цесарец,,3-4/2, 1000 Скопје, Македонија
Тел. (389)2 2618575
e-mail: centar@mt.net.mk

Превод од Англиски јазик:
Цветанка Николовска & Центар на Ромите на Град Скопје

Подготовка, дизајн и Печатење:
Печатница БИ - Делчево

Насловна Страна: „Раѓање,, Ахмет Кадри, 1999
Внатрешна Илустрација: „Невиност,, Ахмет Кадри, 1996

CIP - каталогизација во публикација
Народна и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски",
Скопје
304.4-055.2(=214.58:497.7)?2005?(047)

СОСТОЈБАТА на жените Ромки на Република Македонија : заеднички извештај во Сенка поднесен до Комитетот на Обединети Нации за Дискриминација над жените во декември 2005 година/ (превод од англиски јазик Цветанка Николовска). ?Скопје : Центар на Ромите на град Скопје, 2006. ? 63 стр. :илустр. ; 24 см

Фусноти на текстот. ? Библиографија : стр.62-63

ISBN 9989-2066-19

а) Жени Ромки во Македонија- Општествено ?политичка положба ? 2005-Извештаи

COBISS.MK-ID 64059146

Благодарност од сите партнери

Центарот на Ромите на Град Скопје, Европскиот Центар за Правата на Ромите и Женската Мрежна Програма им благодарат на сите жени Ромки од Македонија кои ги споделија своите животни приказни со нас.

Ќ благодариме на регионалната канцеларија на УНИФЕМ во Братислава за нивната техничка и финансиска поддршка, како и на следните жени Ромки за истражувачката работа: Едија Али (Битола), Елма Бајрам (Скопје), Ениса Еминова (Скопје), Елвира Сакиповска (Скопје), Елвира Скендеровска (Куманово), Ирмела Бајрамовска (Куманово), Несиме Салиоска (Прилеп), Сабина Салимовска (Крива Паланка), Сонѓул Шабан (Скопје), Сузана Шабановска (Скопје) и Шермина Јашарева (Штип).

СОДРЖИНА

Предговор	5
1. Преглед	10
2. Главни заклучоци од истражувањето	11
3. Препораки	15
4. Потреба од Извештај во сенка за жените Ромки во Македонија	17
5. Позадина: Ромите во Македонија	18
5.1 Демографија - факти и митови	18
5.2 Државјанство / без државјанство	20
5.3 Социо-економски статус и позиција во општеството	21
5.4 Пристап до јавните институции	23
6. Методологија	24
7. Жените Ромки во Македонија: Прашања поврзани со владината имплементација на Конвенцијата на ООН за Елиминација на Сите Облици на Дискриминација над Жените (CEDAW)	26
7.1 Жените Ромки и практики на дискриминација: Преамбула, член 1 и член 2	27
✍ Домашното насилство над жените Ромки / неадекватен одзив од властите кон пријавите за домашно насилство од жени Ромки	28
7.2 Член 10: Жените и девојчињата Ромки и образованието	30
✍ Системска дискриминација во пристапот кон образование	30
✍ Други фактори кои продонесуваат кон исклучување на Жените и девојчињата Ромки од образованието	33
7.3 Член 11: Жените Ромки и вработувањето	38
✍ Системска дискриминација при вработувањето	38
7.4 Член 12: Жените Ромки и здравствената заштита	42
✍ Системска дискриминација во пристапот кон здравствената заштита	42
✍ Други фактори кои придонесуваат кон исклучување на жените и девојчињата Ромки од здравствената заштита	45
8. Додатоци	49
8.1 Додаток 1: Завршни Заклучоци и Препораки од Комитетот на ООН до Македонската Влада	49
8.2 Додаток 2: Графички приказ на клучните информации поврзани со жените Ромки во Македонија	56
9. Користена Литература	59

Женскиот Ромски активизам во Македонија и во регионот нема долга историја. Првите зачетоци на женското Ромско организирање се појавија на почетокот на деведесетите години од 20 век. За разлика од првите активности со претежно хуманитарен карактер, женските ромски организации и активистки полека и понекогаш срамежливо отворија сензитивни прашања, директно конфронтирајќи се со застарените и длабоко вкоренети предрасуди, стереотипи и традиционални улоги на жените и девојките како во ромската заедница така и во поширокото општество. Денес, иако ретки и малубројни, во Македонија има жени Ромки кои гласно говорат за насилството над жените во семејството и општеството, за култот на невиност како директен атак врз личноста на жените, за рамноправноста со мажите како и за потребата од зголемено учество на жените Ромки во сите сфери на јавниот и политичкиот живот. Денес, жените Ромки активистки во Македонија и пошироко отворено се залагаат за почитување и остварување на човековите права на жените Ромки на сите нивоа, барајќи одговорност и заложба од државните органи и креирачите на одлуки за подобрување на состојбите преку конкретни мерки, подржани со соодветни финансиски ресурси за надминување на постојните меѓусекторски бариери кои им го оневозможуваат пристапот на најголем број жени и девојки Ромки до образование, вработување, здравствена заштита, учество во јавниот и политичкиот живот.

Постојат неколку предуслови за подобрување на состојбите на оваа ранлива група. Пред се, причините за нееднаквоста, не само помеѓу мажите и жените туку и помеѓу сите жени во Македонија мора да се воочат, разберат и прифатат. Имаме сите уште многу да научиме за постоењето на повеќекратна и меѓусекторска дискриминација и истата да ја адресираме во сите политики и идни програми за еднаквост на граѓаните, мажите и жените. Пред меѓународните фактори веќе не поминуваат објаснувањата на низа претставници на владините институции кои често ги употребуваат за да ја оправдуваат мизерната состојба на голем број Роми и жени Ромки со класичните изјави од типот: „*тине живеат така затоа што им е такава традиција*“, или во најлош случај „*треба да го сменат менталитетот*“, Но она што веќе најмногу не поминува е изјавата „*Македонија е единствена земја во која Ромите се признаени во Уставот*“, бидејќи декларативноста не соодветствува со реалноста во која истиот тој Устав не се применува.

Ова се потврди и на 34-та сесија на Комитетот на ОН за дискриминација над жените на која се разгледуваше. Иницијалниот, Втор и Трет владин извештај за имплементација на Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација над жените (CEDAW) одржана на 25ти јануари 2006 година во Обединетите Нации во Њу Јорк.

Имено, за прв пат од својата независност, во 2005 година Р. Македонија изготви и поднесе извештај за напредокот во остварувањето на одредбите од CEDAW. На споменатата сесија на која се водеше дијалог помеѓу експертите на

Комитетот и дванаесетчлената македонска делегација, експертите јасно ја истакнаа својата загриженост меѓу другото за фактичката нееднаквост на жените од мнозинските заедници со припадничките од мнозинската заедница, за непостоечките расчленети податоци по пол и етничка припадност, за понеповолниот статус на припадничките од мнозинските заедници, жените од руралните средини и посебно за жените Ромки и Албанки, како и непостоечките мерки, било да се законски или посебни привремени, за подобрување на нивниот статус по сите области на Конвенцијата.

Мал и скроман допринос во информирањето на Комитетот за состојбата на жените Ромки пред разгледувањето на владиниот извештај е подготовката на овој извештај од страна на значителен број лица и организации. Центарот на Ромите на Град Скопје, Европскиот Центар за Правата на Ромите од Будимпешта и Женската Мрежна Програма при Институтот Отворено Општество од Њу Јорк, со финансиска помош од регионалната канцеларија на УНИФЕМ од Братислава (и Програмата Женски Ромски Иницијативи) се главни носители на иницијативата и реализацијата на истражувачкиот проект во 2005 година, чиј продукт е овој извештај (оригинално напишан на англиски јазик). Носечка идеја на целата активност, вклучувајќи го и овој извештај, беше да се даде мал придонес во изградбата на база на податоци (како втор предуслов од гореспоменатите) врз основа на кои ќе се превземат натамошни чекори за надградба на истата. Еден од последните предуслови за подобрување на постојните состојби е јасна владина волја и одлука за креирање и финансирање конкретни акции за промени во позитивна насока.

Најдоцна до Февруари 2011 владата треба да го поднесе својот четврт и петти периодичен извештај до Комитетот, во кој ќе реферира за прогресот направен врз основа на последните препораки од Комитетот (објавени на 3 Февруари 2006 год.) кои ви ги претставуваме во прилог на овој извештај. Меѓу останатото, владата во својот нареден извештај ќе мора да даде целосна слика за фактичката состојба на жените Ромки во областа на образованието, здравството, вработувањето и учеството во политичкиот и јавниот живот, за своите напори да ја елиминира дискриминацијата над овие жени и да го информира Комитетот за конкретни проекти насочени кон жените Ромки во рамките на Декадата на Вклучување на Ромите 2005-2015. Комитетот јасно бара од владата да имплементира привремени специјални мерки за намалување на стапката на осипување на девојчињата Ромки од образовниот систем.

Препораките од Комитетот можат да послужат за креирање заедничка платформа за акција која ќе биде

предводена од владата, а невладините организации можат да помогнат во деловите за кои се специјализирани но и понатаму да останат доследни на својата првична улога во општеството -коректори на власта.

*Азбија Мемедова, Координатор, Центар на Ромите на Град Скопје,
28 Февруари, 2006*

Привлекување на меѓународното внимание кон правата на жените Ромки

Скромниот документ претставен тука е плод на работата на повеќе лица и организации. Иако не е долг ниту пак во ниеден случај сеопфатен, документот е наод за еден важен момент во животот на застапувањето за правата на Ромите.

Нашето движење е младо - оние кои се најмногу инволвирани во него работат на овие прашања од 1990-те години. Од самиот почеток постоеја гласови кои предупредуваа дека прашањата за жените Ромки заслужуваат особено внимание. Овие гласови станаа посилни последниве години.

Како и на други места и во други времиња, некои во нашето движење ја изразија идејата дека жените Ромки треба да почекаат; дека е поважно - се вели во овој аргумент - да се соочиме со третманот на кој се изложени Ромите во рацете на не-Ромите, отколку да се испитуваат и третираат непобитните аспекти на човековите права со кои од повеќе страни се соочуваат жените Ромки, вклучувајќи ја болката што често им се нанесува од најблиското семејно опкружување.

За среќа, грешката од ваквото размислување се повеќе останува зад нас. Јасно е дека почитувањето на човековите права извира од било која точка на набљудување; дека силата на оние кои работат за правата на Ромите зависи од оттргнувањето од ваквиот раскинувачки товар наметнат во просторите на најблиска интимност; дека сите имаат корист кога достоинството е сочувано.

Што направивме за ова прашање во 2005-та? Три невладини организации - Центарот на Ромите од Скопје, Европскиот центар за правата на Ромите и програмата Женски Ромки Иницијативи на Институтот Отворено Општество - се здружија со УНИФЕМ, канцеларијата во Братислава за да фрлат повеќе светлина врз состојбата со жените Ромки во Македонија; за да можеме да презентираме добри наоди пред комитетот на ООН за елиминација на дискриминацијата против жените (CEDAW); за да можеме да го подобриме квалитетот на информациите за овие прашања достапни на јавноста; за да можеме да ја поттикнеме владата на Македонија серозно да работи на развојот и спроведувањето на политиките во оваа област; за да можеме да обучиме повеќе млади активисти да се здобијат со вештини на документирање низ конкретна работа; за да можеме самите да работиме поблиску едни со други и на таков начин да ги изградиме нашите способности во оваа област; и конечно, за да можеме подобро да ја научиме уметноста на застапување за правата на Ромите.

Низ овие скромни мерки, напорите вродија со успех. Група жени Ромки истражувачи се обединија и се обучуваа во април 2005-та и крај, 11 од најнадежните беа избрани да ја спроведат документираната работа. Резултатите беа собрани и претставени во овој документ, односно студија која значително го збогатува она што го знаеме за прашањата со кои се соочуваат жените Ромки во Македонија, како и на други места. Активистките и истражувачките го претставија овој материјал на две одвоени сесии на CEDAW, и овие напори доведоа до плодотворна дискусија помеѓу македонската влада и експертите на ООН во насока на тоа што е она што сега се очекува да се случи во Македонија на полето на градењето политики за правата на жените Ромки.

Како резултат на оваа активност ЕЦПР како институција научи многу. Изградивме и повисоко чувство за борбата со проблематичната етика на некои од нашите партнерски организации, соочувајќи се со резултатите на истражувањето кои покажаа насилство врз жените во редовите на некои од нашите соработници. Чувствувам дека во наредните години ова прашање ќе ги преокупира уште повеќе оние што работат за правата на Ромите. Тешко е да се предвиди како ќе напредуваме со прашањата на човековите права со кои се соочуваат Ромите се додека некои постапки се толерираат од поширокиот круг на Ромското водство и нивните сојузници.

Многу се оние кои заслужуваат пофалби за својата работа во текот на овој зафат и ќе биде невозможно сите да се спомнат - дури - преведувачите на тренингот делуваа импресивно! Сепак особено две личности треба да бидат спомнати: директорката на ЦРС и членка на бордот на директори на ЕЦПР Азбија Мемедова вешто го водеше тимот во збиени редови на сцената на која не отсуствуваа оние кои (најблаго речено) би посакувале пропаст за проект од овој вид. Таа постигна моќна серија консензуални одлуки помеѓу многуте - понекогаш лути - играчи, покрај сите други напори со коишто овој зафат беше успешно завршен. Проект менаџерот на ЕЦПР Тара Бедард неуморно работеше на бројни аспекти од овој проект, вклучувајќи го дизајнот на обуката како и на самиот документ.

Многу сум благодарен за можноста што ја имав да бидам дел од овој зафат и се надевам дека ќе работам со партнерите на идентификувањето и спроведувањето на последователните активности.

*Клод Кан, Директор на Програми, Европски Центар
за Правата на Ромите, Будимпешта
24 Февруари, 2006*

Женската Мрежна Програма на Институт Отворено Општество е почесена со можноста да ја поддржи програмата Женски Ромски Иницијативи, вклучувајќи ги и истакнатите лидерки - Ромки активистки од Македонија.

Извештајот во сенка за жените Ромки во Македонија не е единствен во серијата успешни обиди на Ромките активистки да ги претстават своите проблеми пред Комитетот на ОН за дискриминација на жените, туку претставува продолжување на напорите вложени на средбата Пекинг + 10 во ООН во мај, 2005 за подигање на свесноста за влијанието на повеќекратните форми на дискриминација врз жените Ромки.

Ромките активистки работат на национално, европско и меѓународно ниво и задоволни сме што нивните грижи конечно започнаа да се слушаат од креирачите на политики. Следниот чекор е таквите грижи да се преточат во политики и одговорност за остварување на правата на Ромките.

Дебра Шулиц
Директорка на Програми,
Женска Мрежна Програма, ИОО, Њу Јорк
24 Февруари, 2006

УНИФЕМ со задоволство ги поддржи Ромките активистки од Македонија во подготовката на извештај кој фрли светлина врз имплементацијата на CEDAW во однос на жените Ромки. Овој документ послужи за дополнување на владиниот извештај за CEDAW преку потенцирање на дискриминацијата над жените Ромки во повеќе области.

Извештајот треба да се прифати како инструмент за промоција на дијалог помеѓу владата и цивилното општество и како алатка за застапување и следење на прогресот во остварувањето на правата на жените Ромки.

Оснај Лубрани, **Директорка на Регионални Програми**
за Централна и Источна Европа,
УНИФЕМ, Братислава
28 Февруари, 2006

1. ПРЕГЛЕД

1.1 Центарот на Ромите на Град Скопје (ЦРС)¹, Европскиот Центар за Правата на Ромите (ЕЦПР)² и Женската Мрежна Програма (ЖМП)³, (во *јонајмошниот шексј* "јарјинери"), со поддршка од регионалната канцеларија на УНИФЕМ во Братислава, здружено го подготвија овој извештај во сенка до Комитетот на Обединетите Нации за Елиминација на Дискриминацијата над Жените (*јонајаму во шексјот* "Комијет") и го коментираат Иницијалниот, Вториот и Третиот Периодичен извештај од Поранешна Југословенска Република Македонија (*јонајаму во шексјот* "Македонија"), поднесен под член 18 од Конвенцијата на Обединетите Нации за елиминација на сите форми на дискриминација над жените (*јонајаму во шексјот* "Конвенција"). Извештајот во основа се темели на истражувачки проект спроведен во текот на 2005 година од страна на наведените организации, во соработка со единаесет жени Ромки истражувачки, со цел да се документира ситуацијата на жените Ромки во Македонија. Во целиот текст, доколку не е поинаку специфицирано, наведените податоци се однесуваат на наодите од ова истражување.

1.2 Потребата за посебен извештај во сенка за проблемите на жените Ромки во Македонија произлегува од недостигот на податоци во државниот извештај⁴ за жените припаднички на мнозинските заедници, вклучувајќи ги и жените Ромки, и покрај бројните индикации дека жените Ромки се вбројуваат во најранливите групи во државата.

¹ *Центарот на Ромите на Град Скопје* (ЦРС), од Скопје, е локална невладинска организација, која работи на промовирање на интеграцијата на Ромската заедница во Македонија, преку зајакнување на Роми активисти и невладини иницијативи, водени од Роми. Преку своите активности за зајакнување на жените Ромки активистки и младите Роми, ЦРС ја промовира родовата еднаквост и човечките права на малцинствата.

² *Европскиот Центар за Права на Ромите* (ЕЦПР) е меѓународна правна организација од јавен интерес, која се бави со низа активности за сузбивање на анти Ромскиот расизам и злоупотребата на човечките права на Ромите. Пристапот на ЕЦПР вклучува и судски процеси, меѓународно застапување, истражување и развој на политики, како и обука на Роми активисти. ЕЦПР е член соработник на Меѓународната Хелсиншка Федерација за Човекови Права и има консултативен статус во Советот на Европа, како и во Економскиот и Социјалниот Совет на Обединетите Нации.

³ *Женската Мрежна Програма* (ЖМП), иницијатива на Институтот Отворено Општество (ИОО), промовира унапредување на човековите права на жените, родовата еднаквост и зајакнување како интегрален дел на процесот за демократизација. Има канцеларии во Њујорк и Будимпешта и партнерски организации во 25 држави. Од 1999 година, ЖМП работи во партнерство со жени Ромки активистки во рамките на програмата *Ромски Женски Иницијативи* (РЖИ). Програмата РЖИ ги промовира човековите права на жените Ромки преку зајакнување на жени Ромки активистки во централна и источна Европа.

⁴ Иницијалниот, Втор и Трет Периодичен Извештај на Македонија поднесен до Комитетот на ОН за дискриминација над жените е достапен на: <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOD/GEN/N04/463/31/IMG/N0446331.pdf?OpenElement>.

1.3 Жените Ромки во Македонија се соочуваат со сериозни проблеми во врска со нивниот статус во семејството и општеството. Дискриминацијата во пристапот до образование, здравствена заштита, вработување и стекнување на државјанство, како и прашањата на насилството, се главните проблеми со кои се соочуваат жените Ромки во Македонија.

1.4 Како резултат на изолацијата, високото ниво на сиромаштија и недостатокот на поддршка од одговорните институции, голем број од жените Ромки живеат во дисфункционална врска со своите партнери. Нарушената ментална и физичка стабилност на жените жртви на насилството, директно влијае и го загрозува развојот на нивните деца.

1.5 Истражувањето на кое се темели овој извештај потврди дека повеќекратната и/или меѓусекторската дискриминација против жените Ромки останува главна грижа во Македонија. Ова е особено загрижувачки, земајќи го предвид фактот дека Македонската влада, сè до денес, не успеала да усвои комплетна законска рамка за анти-дискриминација, според која жените Ромки ќе можат да бараат остварување на своите права и/или да се спротивстават на злоупотреби кога тие ќе се појават.

2. ГЛАВНИ РЕЗУЛТАТИ ОД ИСТРАЖУВАЊЕТО

2.1 Следи преглед на главните резултати засновани на истражувањето спроведено во текот на 2005 година, вклучувајќи го и теренското истражување на тимот од 11 жени Ромки, под супервизија на партнерите (Прегледот на истражувачката методологија се наоѓа во делот 6).

1. Недостатокот на сегрегирани или расчленети податоци според пол и етничка припадност во Македонија ја оневозможува Владата да ги дефинира вистинските проблеми со кои се соочуваат жените Ромки во Македонија, и консеквентно, да формулира ефективни политики против дискриминацијата со која се соочува оваа ранлива група.

2. Постоечките податоци за обемот на Ромската заедница во Македонија често се злоупотребуваат во медиумите, со цел да се охрабрат алармантни заклучоци и да се продлабочат предрасудите и расната омраза кон Ромите во Македонија.

3 Националниот акционен план за промоција на половата еднаквост (усвоен во 1999) не ги приоритизира потребите на жените припаднички на мнозинските заедници. Иако ниското ниво на вклученост на девојчињата од Ромска и Албанска националност во училиштата е споменато како проблем, во овој документ не се предвидуваат конкретни мерки за справување со многуте бариери со кои се соочуваат жените од мнозинските заедници во нивниот пристап кон сите области застапени во Конвенцијата.

4. Мнозинството од жените Ромки во Македонија денес се де факто исклучени од низа заштитни мерки загарантирани со Конвенцијата, посебно во областа на образованието, вработувањето, здравствената заштита и учеството во јавниот и политичкиот живот.

5. Ниското ниво на регистрирање на новороденчиња Роми како и проблемите околу стекнување државјанство како основен документ за остварување на сите загарантирани права, претставуваат сериозни прашања кои бараат посебно внимание.

2.2 Во однос на преамбулата од конвенцијата и Членот 2:

Формално правна состојба:

Според Уставот на Македонија сите граѓани се еднакви пред законот, без оглед на нивниот пол, раса и боја на кожа, национално или социјално потекло. Низа закони исто така вклучуваат декларативни клаузули за еднаквоста. Половата еднаквост е нагласена во Законот за семејство и Законот за наследство, според кои брачните партнери имаат еднакви права и обврски во однос на семејните прашања.

Сепак, во Македонија не постојат ефикасни закони кои предвидуваат детални одредби со кои поединецот може да биде обесштетен во случај кога бил подложен на дискриминација⁵ врз основа на/или раса/етничка или било која друга основа заштитена со меѓународното право. Поради тоа, сите поединци - вклучувајќи ја тука и особено ранливата Ромска заедница - се изложени на овие сериозни повреди и се оставени без ефективен правен лек во случај на дискриминација.

Резултати од истражувањето:

Од вкупно 237 интервјуирани жени:

- ≈ 143 (60%) искусиле дискриминација и/или слична повреда во рамките на образовниот систем;
- ≈ 63 (25%) искусиле дискриминација во пристапот кон вработувањето;
- ≈ 113 (48%) искусиле дискриминација во пристапот кон здравствената заштита; и
- ≈ 166 (70%) биле жртва на домашно насилство.

Дискриминација и слични повреди во образованието:

Од 143 жени кои искусиле дискриминација или слична повреда во образованието:

- ≈ 57 (40%) беле дискриминации од страна на нивните наставници;

⁵ Во овој извештај, терминот "дискриминација" се користи во своето најшироко значење, како што е назначено и опишано во меѓународното право, во целокупната правна материја на Европскиот суд за човекови права во однос на толкувањето на значењето на Европската конвенција за заштита на човековите права и основни слободи, како и во правото на Европската унија. Последното вклучува четири различни дефиниции за дискриминација: 1. "директна дискриминација" - која се појавува кога една личност е третирана полошо отколку друга во слична ситуација, на основа која е незаконска (расно или етничко потекло, пол или друга незаконска основа); 2. "индиректна дискриминација" - кога навидум неутрални услови, критериуми или пракса ќе ја стават личноста која припаѓа на заштитена категорија во особена потешкотија во споредба со друга личност, освен во случаи кога тие услови, критериуми или пракса се објективно оправдани со легитимна цел, а средствата за постигнување на таа цел се адекватни и неопходни; 3. "малтретирање" - несакано однесување поврзано со расно или етничко потекло, пол или друг критериум, се случува со цел или последица да се повреди достоинството на личноста и создавање заплашувачка, непријателска, деградирачка, понижувачка или навредлива ситуација; и 4. упатства за дискриминирање лица на основа на расно или етничко потекло или пол. Главната оценка во овој извештај е дека сепак се прекршува членот 1 од Конвенцијата, кој гарантира дека основните права нема произволно да се кршат заради половата припадност, во комбинација со слични гаранции содржани во член 1 од Меѓународната Конвенција за Елиминација на Расната Дискриминација во однос на расната дискриминација.

- ≈ 30 (21%) искусиле директен чин на малтретирање од своите соученици;
- ≈ 15 (11%) биле дискриминирани од други вработени во училиштето;
- ≈ 41 (29%) биле нееднакво третирани од своите родители, пред се поради селективното фаворизирање на ромските машки деца и деградацијата на ромските женски деца на подчинети/потиснати улоги⁶.

Дискриминација во вработувањето:

Од 63 интервјуирани жени кои изјавија дека искусиле дискриминација во пристапот до вработување:

- ≈ 27 (43%) биле одбиени од работодавци затоа што наводно: "Ромите не одговараат за тоа работно место"
- ≈ 22 (35%) биле принудувани да работат повеќе часови од не-Ромите или биле преместувани на пониски позиции со пониски плати и помали можности за напредување во кариерата.

Дискриминација и слични повреди во пристапот до здравствена заштита:

Од 113 интервјуирани кои изјавија дека искусиле дискриминација во системот на здравствената заштита,

- ≈ 65 опишуваат лош третман и навреди од лекарите;
- ≈ 48 биле навредувани од други вработени (медицински сестри, хигиеничари итн.)

Насилство (вклучувајќи и домашно насилство и злоупотреба од полицајците и/или други јавни службеници):

Од 166 интервјуирани кои изјавија дека биле жртва на домашно насилство:

- ≈ во 120 случаи, сторителот бил сопругот;
- ≈ во 40 случаи сторителот бил член од семејството на сопругот (неговите мајка, татко, браќа и сестри); и
- ≈ во 16 случаи сторителот бил родителот на интервјуираните⁷.
- ≈ во 34 случаи жената пријавила насилство во надлежните органи. Во 20 од овие случаи, претставници на надлежните органи ја подложиле жената на деградација и навреди на расистичка основа, обично во форма на навреди за "циганското" потекло на жртвата.

2.3 Член 10

Формално Правна Состојба:

Уставот на Македонија го гарантира правото на образование. Законот за основното, средното и високото образование вклучува декларативни одредби кои гарантираат недискриминација и за учениците и за вработените. Основното образование е задолжително.

⁶ Пред се, во однос на член 1 од Конвенцијата, практиките на привилегиран третман на ромските машки деца пред женските, имаат трајни уназадувачки ефекти врз способноста на женските деца, а подоцна и на жените Ромки, за остварување на правата загарантирани со Конвенцијата.

⁷ Во некои случаи имало повеќе од еден сторител. Поради тоа, збирот на видовите прекршители е поголем од вкупниот број на жртви (вкупно 166 жртви).

Заклучоци од испитувањето:

Од 237 интервјуирани жени Ромки:

- ≈ 144 не биле никогаш во школо или не го завршиле основното образование.
 - 71 жени Ромки никогашне биле на училиште;
 - 48 се откажале во 1-во, 2-ро, 3-то или 4-то одделение;
 - 25 се откажале во 5-то, 6-то, 7-мо или 8-мо одделение;
- ≈ 63 завршиле само основно училиште;
- ≈ 2 завршиле занатско училиште;
- ≈ 17 завршиле и 7 се сè уште во средно образование;
- ≈ 1 завршила две години вишо образование; и
- ≈ 1 завршила и 2 сè уште се на универзитет.

2.4 Член 11

Формално Правна Состојба:

Според Уставот на Македонија секој има право на вработување, слободно избирање на работа, заштита на работното место и материјална поддршка додека е привремено невработен.

Заклучоци од испитувањето:

Од 202 интервјуирани жени Ромки меѓу 18-54 години:

- ≈ 98 (51%) се невработени;
- ≈ 16 (8%) се вработени во државни институции, 12 како чистачки и 4 како машински работнички во државни фабрики (со сите социјални бенефиции);
- ≈ 11 (5%) се вработени во приватни фирми (без социјални бенефиции);
- ≈ 8 (4%) се самовработени со социјални бенефиции; и
- ≈ 69 (34%) работат на црно (без никаква обезбедена сигурност или бенефиции)

Од 7 жени на возраст од 55 до 65 години, само 3 примаат пензија.

2.5 Член 12

Формално Правна Состојба:

Уставот на Македонија, на секој граѓанин му го гарантира пристапот до здравствена заштита. Исто така, секој граѓанин има право и обврска да го чува и негува своето здравје и здравјето на другите.

Заклучоци од испитувањето:

Од 237 интервјуирани жени Ромки, 22 немаат никакво здравствено осигурување. Седум од нив немаат државјанство, кој е основен документ за пристап до сите други државни бенефиции.

3. ПРЕПОРАКИ

3.1. Партнерите го поттикнуваат Комитетот, на Македонската влада да ѝ ги препорача следниве неопходни и итни мерки за подобрување на сегашната загрижувачка ситуација на жените Ромки во Македонија:

✍ Земајќи ги како основа постоечките релевантни податоци, во тесна соработка со ромските невладини организации и останатите засегнати, систематски да собира податоци расчленети според пол и етничка припадност, во областите кои се од важност за социјалното вклучување на жените Ромки и истите да ги направи достапни за јавноста во лесно разбиралива и употреблива форма;

✍ Да превземе конкретни и ефективни мерки за спречување на повеќекратната и/или меѓусекторска дискриминација со која се соочуваат жените припаднички на мнозинските заедници, особено жените Ромки;

✍ Да спроведе сопфатно истражување за различните форми на дискриминација со кои се соочуваат ранливите групи на жени, особено жените Ромки, со цел да се подобри нивниот социо-економски статус и да се обезбеди нивниот пристап до образованието и здравствена заштита, како предуслови за вработување;

✍ Без одложување, да донесе сеопфатен анти-дискриминациски закон, во согласност со правото на Европската заедница во кој ќе бидат особено третираните ефектите од повеќекратните различни форми на дискриминација со кои се соочуваат жените припаднички на мнозинските заедници; особено внимание треба да се обрати на обезбедување механизми за реално и ефективно справување со дискриминацијата против жените Ромки, вклучувајќи ефикасни санкции кои што би имале обесхрабрувачки ефект врз потенцијални сторители, како и адекватна отштета за жртвите;

✍ Да обезбеди дека сите постоечки закони и политики за родова еднаквост - како и оние што ќе се донесат во иднина - ќе содржат одредби за превенција и третирање на повеќекратните бариери со кои се соочуваат припадничките на мнозинските заедници во остварувањето на нивните основни човекови права;

✍ Да се ревидира Националниот план за промоција на полова еднаквост, со цел адекватно да ги истакне посебните потреби на жените од мнозинските заедници, особено на жените Ромки, како и да обезбеди адекватни финансиски и човечки ресурси за ефективна имплементација на сите наведени мерки во планот;

✍ Да обезбеди имплементација на сите аспекти од Општата Препорака број 19 на Комитетот и да се погрижи тие целосно да се применат во пракса и во корист на жените Ромки. Пред се:

✍ Да обезбеди дека мерките за операционализација на скорешните амандмани на Законот за семејство и Кривичниот законик на Македонија

(кои го дефинираат и препознаваат домашното насилство како кривично дело) кои обезбедуваат заштита на жртвите на домашното насилство во смисла на интервенција, истрага и помош, ќе ги земат во предвид и специфичните предизвици и ситуацијата на жените Ромки. Владата мора да се погрижи жените Ромки да не бидат превидени при примената на овие мерки, туку да им биде дозволено, да бидат охрабрани и поддржани да ги користат за заштита на своите права;

✍ Да поддржува иницијативи кои ќе ги продлабочат сознанијата и податоците за ситуацијата на жените Ромки во семејството, пред се во однос на ставовите кон инцидентите на домашното насилство;

✍ Да се погрижи, развојот и имплементацијата на политики чија цел а да се воочи инфериорниот статус и дискриминацијата со која се соочуваат жените Ромки, да биде проследен со директен дијалог и соработка со жените Ромки и со организациите кои имаат познавање и релевантно искуство во однос на тие политики;

✍ Без одлагање да усвои и имплементира мерки, вклучително но не и лимитирано на начините на однесување и работните резултати, кои ќе го превенираат дискримина-торскиот и деградирачки однос кон жените Ромки од страна на јавни службеници, вклучувајќи наставници, лекари, медицински персонал, полицајци и други овластени лица за спроведување на законот;

✍ Без одлагање да донесе мерки пропратени со адекватна финансиска поддршка, кои целосно ќе ги спречат сите дискриминаторски однесувања против Ромските деца, особено девојчињата Ромки во пристапот кон образованието, како и да го изедначи образовниот статус на оваа ранлива група со останатите во општеството. Овие програми треба да се однесуваат на сите образовни нивоа, но посебно внимание треба да се насочи кон предшколското и основното образовно ниво, каде што стапката на напуштање на училиштето на девојчињата Ромки е највисока;

✍ Да се усвојат програми за професионално насочување на жените Ромки, особено постарите и неписмените, како и за жените од другите мнозински заедници кои се во слична ситуација, да се воочат нивните индивидуални потреби, со цел да се подобрат работните можности на овие ранливи групи. Овие програми треба да се бесплатни;

✍ Да се обезбедат стипендии за маргинализирани и сиромашни семејства, со особено внимание на изолираните и најранливи Ромски семејства;

✍ Проактивно да се бараат Ромски наставници, особено жени Ромки, за вработување во училишта со мнозинско македонски деца, како и во училиштата каде бројот на Ромските деца е значителен;

✍ Финансиски и технички да се поддржат сите невладини организации и иницијативи за подобрување на образовното ниво на Ромите;

✍ Да се реализира акциониот план за образование во рамките на Декадата на вклучување на Ромите, усвоена од Владата во февруари 2005, со посебно внимание на девојчињата Ромки;

✍ Да се превземат чекори за да се осигура вклучување на најранливите групи, вклучувајќи ги и жените Ромки, во државниот социјален систем и да им се обезбеди пристап до државното здравствено осигурување;

✍ Да се превземат сите чекори, политички и финансиски, за да се подобрат условите за домување на Ромските семејства, кои имаат штетно влијание врз здравјето на жените Ромки и деца; и

✍ Без одлагање да се укинат сите практики на насилно иселување на Ромите и да се обезбеди заштита на жртвите, согласно обврските кои ги има Македонија во рамките на меѓународното право.

4. ПОТРЕБАТА ОД ИЗВЕШТАЈ ВО СЕНКА ЗА ЖЕНИТЕ РОМКИ ВО МАКЕДОНИЈА

4.1 Посебните околности, потреби, проблеми и човекови права на жените од мнозинските заедници се сè повеќе предмет на меѓународен интерес. Жените од мнозинските заедници се ранливи и како жени и како членови на малцинските групи. Тие се "двојно непривилегирани", прво поради нивниот пол, а потоа и поради нивната припадност на малцинска група⁸.

4.2 Најголем број од жените Ромки во Македонија се исклучени од сите сегменти на јавниот и економскиот живот и се вбројуваат меѓу најранливите групи во Македонија. Според документираните податоци наведени во извештајот, тие се соочуваат со сериозни проблеми во однос на својот статус во семејството, пристапот до образование и вработување, условите за домување, здравствениот статус и насилството.

4.3 Во општа смисла, членовите на мнозинството во општеството⁹ - а особено оние кои донесуваат одлуки и други лица на високи и моќни позиции - сметаат дека тоа е последица на патријархалните и културните вредности, кои го

⁸ Акермарк, Атанасија Спилиопулу, Human Rights of Minority Women, A Manual of International Law. Институт за мир Аланд Исландс, Финска, 2000, стр.204

⁹ Институт Отворено Општество, Женска Мрежна Програма, Ромски Женски Иницијативи. Извадоци од презентации на Форумот на жените Ромки, јули 2003. Достапно на интернет на www.romawomensinitiatives.org

преопредуваат статусот на жените Ромки во заедницата и во општеството. За жал, недостатокот на можности за жените Ромки во Македонија да си го подобрат образованието, домувањето, здравствените услови и економската ситуација, не се препознава како исклучување и дискриминација, туку како резултат на "традиција". Овој став постојано и упорно се користи како изговор и оправдување за недостатокот на волја и напор на владата да обезбеди спроведување на еднакви права за сите граѓани.

5. ПОЗАДИНА: РОМИТЕ ВО МАКЕДОНИЈА

5.1 Демографија - факти и митови

5.1.1 Според официјалниот попис од 1991 година, во Македонија живееле 52.103 Роми, што претставува 2,5% од целокупното население. Во 1994 г. пописот покажа дека има 47.408 Роми, или 2,28% од населението. Според последниот попис од 2002 г. во Македонија живеат 53.879 Роми. Доколку се точни, овие бројки укажуваат дека Ромите претставуваат 2,6% од целокупното население во Македонија¹⁰.

5.1.2 Демографските податоци за бројот на Ромите базирани на официјални пописи обично укажуваат на помал број Роми отколку што тоа би се видело со емпириска обсервација. Значителни се постоечките разлики меѓу официјалните податоци и истражувањата спроведени од невладини организации¹¹. Според други истражувања, кои се базираат на различни истражувачки техники, ромската популација во Македонија брои меѓу 80.000 и 135.000 луѓе¹².

5.1.3 Недостатокот на прецизни и веродостојни статистички податоци и забележливата разлика помеѓу официјалните и неофицијалните податоци набљудувачите ја објаснуваат како резултат на извесни

¹⁰ Делумно поради заканата од меѓуетнички конфликт, демографските податоци за етничките групи се многу политизирани во Македонија. Како резултат на тоа, двата последни пописи во Македонија се одвиваа под меѓународна супервизија (види: http://www.delmkd.cec.eu.int/en/whatsnew/Census_2002/Census_2002.htm). Некои клучни прашања, како правото на образование на мајчин јазик и квотите на националностите при запишување на Универзитет, се пресметуваат врз основа на официјалните податоци од пописот. Два проценти од местата на универзитетите во Македонија се резервирани за Ромите, но овој процент не е пресметан врз основа на податоците од последниот попис. Има искуства и приговори дека извесен број на лица кои ги искористиле овие резервирани места воопшто не се Роми.

¹¹ Проф. Лакинска, Дивна, Жаклина Дурмиш, Азбија Мемедова и Љатив Демир. *Needs assessment for the Roma Education Fund*, Македонија. Светска банка, ноември 2004. стр.5

¹² Ибид.

фактори. Меѓу останатите, заеднички објаснувања се и следните:

✍ Голем број на Роми во Македонија декларираат националност и мајчин јазик различен од ромскиот, пред се поради стигмата врзана со ромскиот идентитет, поради социо-лингвистички и политички причини, како и поради загубените корени на некои Роми; и

✍ Притисокот врз Ромите од страна на поголемите етнички заедници да се декларираат како членови на други групи.

5.1.4 Податоците за бројот и претпоставениот прираст на Албанската и Ромската заедница во Македонија се искористени за извлекување алармантни заклучоци или поттикнување расна омраза во Македонија против овие заедници. Иако последната верзија на државниот извештај, која беше доставена до Комитетот¹³, не содржи информации за националниот природен прираст на населението поделено по етнички групи, овој податок беше претставен во претходната верзија дистрибуирана во Македонија на англиски јазик. Во оваа претходна верзија се изјавува дека стапката на прираст кај Ромската заедница е највисок споредбено со сите групи во Македонија. Според овој извештај, изјавата за највисоката стапка на раѓање кај Ромската заедница се засноваа врз официјални статистички податоци, кои како што е објаснето погоре се неадекватни. Таквите изјави во најмала рака се несоодветни и во секој случај ја прикажуваат Ромската заедница како "проблем" за македонското општество. Тие изјави покажуваат нагласена омраза кон Ромите, со што се оптоваруваат политиките кои според законот треба да бидат неутрални и отпорни на расна омраза.

5.1.5 Алармантните изјави од јавни службеници и други лица во Македонија се одраз на непријателство, сомневање и осуда, со кои поголемиот дел од општеството гледа кон Ромите. Тие се исто така и одраз на честиот став дека етничките малцинства во Македонија се со пониска вредност за општеството отколку етничкото мнозинство. Ваквите изјави придонесуваат за создавање клима на непријателство против етничките малцинства и особено кон Ромите, што доведува до тешкотии во остварување на правата на членовите на наведените групи, како што може да се види од долунаведените податоци.

5.1.6 Особено екстреман пример (иако не е исклучителен) за високо ниво на изразување на вакви ставови се случи пред неколку месеци, кога преминентни професори и членови на Македонската академија на науки и уметности (МАНУ) јавно повикаа да се воведат таканаречена "посебна популациона политика", за зајакнување одредби со кои би се охрабриле етничките Македонци да имаат повеќе деца, а во исто време, би се обесхрабриле припадниците на останатите заедници од понатамошна репродукција¹⁴.

¹³ Достапно на интернет на: <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/463/31/IMG/N0446331.pdf?OpenElement>.

¹⁴ Во друг пример, на 17 октомври, 2005, националниот дневен весник "Утрински весник" објави најнови податоци од Државниот завод за статистика, претставувајќи негативна слика за демографскиот раст на Ромите и етничките Албанци, очигледно затоа што тоа се смета за закана на интегритетот на македонската држава.

5.1.7 Некои аспекти од достапните демографски информации за Ромите се всушност алармантни. На пример, според неофицијални податоци, Ромите во Македонија имаат покус животен век од не-Ромите, додека процентот на Ромите во вкупното население опаѓа по четириесеттата година¹⁵.

5.2 Државјанство/бездржавјанство

5.2.1 Поради рестриктивниот закон усвоен по распаѓањето на поранешна СФРЈ, бездржавјанството станува проблем во Македонија, особено меѓу етничките малцинства¹⁶. Ромската заедница е една од немнозинските групи која е најпогодена од немањето државјанство во земјата. Како резултат на тоа, многу Роми немаат пристап до основните човекови права, како образование, вработување, здравствено осигурување, домување и право на сопственост.

5.2.2 Според пописот од 2002 година, од 17.652 лица без решен статус на државјанство, 734 биле Роми. Имајќи предвид дека бројот на оние кои бараат државјанство, доставен од специјализирани невладини организации кои работат на оваа тематика, официјалниот број е видливо помал од реалниот. Невладините организации кои работат на оваа проблематика под покровителство на Високиот Комесаријат за Бегалци на ОН (УНХЦР) во Македонија, пријавуваат дека во минатите 5 години добиле над 1000 апликации за државјанство од страна на Роми¹⁷. Според истиот извештај, околу 500 од овие лица

¹⁵ Fridman, Eben, Integration of the Roma in Slovakia and Macedonia, Македонски Центар за Меѓународна Соработка, Скопје, 2005, стр.66.

¹⁶ Откако се здоби со независност, Македонија во 1993 год. донесе закон според кој само лицата кои поседуваа македонско републичко државјанство автоматски имаат право на државјанство во новата држава. Голем број Роми немаа македонско републичко државјанство според Законот за државјанство од 1977 година и не станаа дел од привичниот корпус државјани на новата држава. Како резултат на меѓународниот притисок, неодамна во Македонија беа направени измени на законот од 1993. Меѓутоа, една анализа на ЕЦПР укажува дека и покрај вклучувањето на неколку меѓувладини агенции во процесот на изменување на Законот за државјанство, правните одредби кои го регулираат статусот на лицата на кои природно би требало да им следува државјанство - како резултат на нивните реални и ефективни врски со Македонија, како и заради специфичните околности на одвојувањето на Македонија од поранешна Југославија - се уште не се во согласност со меѓународното право и особено со Европската конвенција за државјанство, во делот за државјанство во контекст на државна сукцесија.

¹⁷ Според Организацијата за безбедност и соработка со Европа (ОБСЕ), има голем број на Роми кои живееле во Македонија подолго време - некои дури и децени пред осамостојувањето на Македонија - и кои сè уште немаат македонско државјанство. Овие не-граѓани, често квалификувани како "лица со долгогодишен престој", најчесто се лица родени во други делови од поранешна Југославија, но кои долго време живеат во Македонија. По распаѓањето на државата се нашле без валидни документи и после тоа веќе не биле во можност да ги добијат. Постојат различни проценки за нивната бројност: иако УНХЦР оценува дека оваа група брои околу 1000 лица (утврдено врз основа на неформални прашалници и податоци од пописот) сепак, вистинската бројка може да е повисока. ОБСЕ и препорача на Македонската влада "да го утврди точниот број на не-граѓани, како и бројот на Ромски граѓани кои немаат документи за идентификација, за да може да се превземат адекватни мерки за овие лица да добијат релевантни документи" (ОБСЕ/ОДИХР Мисија за набљудување на избори, Финален извештај, јуни 2005, стр. 17 и 26).

биле жени Ромки.

5.2.3 Иако бројот на жените Ромки кои ги интервјуиравме во текот на нашето истражување, а кои немаа лични документи, не беше значајно висок, партнерите се загрижени дека опсегот на проблемот е над доменот на нашето истражување и дека ова прашање заслужува посебно внимание од државата.

5.2.4 Проблемите кои произлегуваат од нерегистрирањето на ромските новороденчиња се исто така евидентни. Во заклучните опсервации, во однос на извештајот на Македонската влада од 2000 година, Комитетот на ООН за правата на детето изрази загриженост дека најголем процент од нерегистрираните деца се Роми, потенцирајќи дека изводот од матичната книга на родените е основен документ за ефектуирање на правото на детето на име, националност и сите останати државни бенефиции¹⁸.

5.3 Социо-економски статус и позиција во општеството

5.3.1 Основни карактеристики на состојбата на Ромите во Европа се присутни и во Македонија: високо ниво на сиромаштија, невработеност, маргинализирани и сиромашни населби, недостаток на документи за сопственост, субстандардна инфраструктура, низок здравствен статус, ниско ниво на образование и неадекватни нивоа на учество во политичкиот и јавниот живот. Според Програмата за Развој на Обединетите Нации (УНДП):

≈ 22% од мажите Роми и 39% од жените Ромки немаат никакво или имаат некомплетно образование (споредено со 8% не-Роми кои живеат во слична положба како Ромите¹⁹);

≈ 65% од мажите Роми и 83% од жените Ромки никогашне биле вработени (споредено со 50% од не-Ромите кои живеат во слична положба како Ромите);

≈ 27% од мажите Роми и 31% од жените Ромки страдаат од хронични болести (споредено со 23% не-Роми кои живеат слично како Ромите);

≈ 89% од Ромите живеат под релативната граница на сиромаштија (споредено со 39% од мнозинската популација кои живеат слично како Ромите) и 79% (споредено со 34%) живеат под релативната потрошувачка граница на сиромаштија; и

≈ Во однос на апсолутната линија на сиромаштија од 2,15 долари на ден, 22% од Ромите (споредено со 4% од не-Ромите кои живеат слично како

¹⁸ Комитетот на ООН за правата на детето, *Concluding Observations of the Committee on the Rights of the Child: The Former Yugoslav Republic of Macedonia*. 23/02/2000. Достапно на интернет на: [http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/c13254ef72f7024a8025687f005bf2f1?OpenDocument](http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/c13254ef72f7024a8025687f005bf2f1?OpenDocument)

¹⁹ Не-Роми кои живеат слично како Ромите" е дефинирано како група која се соочува со слични социо-економски предизвици како Ромите; во целната група беа опфатени припадници на сите националности кои живеат во Македонија.

Ромите) се под оваа граница врз основа на приход, а 9% од Ромите (споредено со 1% од не-Ромите кои живеат слично како Ромите) се под оваа граница врз основа на потрошувачка²⁰.

5.3.2 Според истиот извор (УНДП), од 379 Роми и 377 не-Роми испитаници, 65 Роми живеат во една соба (споредено со 8 не-Роми), 146 во две соби (споредено со 94 не-Роми), 96 во три соби (споредено со 122 не-Роми), 52 во четири соби (споредено со 76 не-Роми), 20 во пет соби и повеќе (споредено со 77 не-Роми). Националниот просек за квадратен метар стамбен простор за живеење по човек е 19,72м², кај не-Ромите кои живеат слично на Ромите просекот е 26, додека кај Ромите тој е 12 метри квадратни по член на домаќинство.

5.3.3 Како и во повеќето држави во Европа, сите останати етнички групи во Македонија покажуваат висок степен на предрасуди кон Ромите. Иако Ромите во Македонија се уставно признати како рамноправни граѓани со сите други национални заедници, постојат случаи на отворена дискриминација кон Ромите во сите сегменти на јавниот живот. Додека го спроведувавме ова истражување, една од нашите Ромки истражувачки, Г-ца Шермина Јашарева од Штип, беше замолена да го напушти Интернет кафе́то за време на нејзината теренска работа во јуни 2005, поради нејзината етничка припадност. Вработениот во кафе́то и рекол на Јашарева "Не сакаме Циѓани йука". Овој случај по ништо не е изолиран или уникатен.

5.3.4 Резултатите од спроведено истражување во 1996 година, покажаа дека 59% од етничките Македонци и 60% од етничките Албанци изразиле аверзија кон Ромите. Истражувањата со ученици од основното и средното образование покажуваат слични заклучоци: 79,95% од испитаниците покажале "негативни стереотипи" кон Ромите, од кои 10,10% сметале дека Ромите се мрзливи и 15,91% дека се нечесни. Истражувањето спроведено во 1998 год. со ученици од средно образование, покажува резултати по етнички групи: додека 55,93% од етничките Македонци изразиле негативен став кон Ромите, 64,09% од Власите, 72,25% од Србите и 79,18% од етничките Албанци биле со

²⁰ Програма на Обединетите Нации за развој (УНДП). *Faces of Poverty, Faces of Hope: Vulnerability Profiles for Decade of Roma Inclusion Countries*, Братислава, 2005. Достапно на интернет на: <http://vulnerability.undp.sk>. За истражувањето се користеше тн. „анкетен примерок во дополнително мнозинство„(се однесува на мнозинството кое живее во населби со ромско население застапено со број на жители кој е еднаков или поголем од националниот просек, а не на вкупното мнозинство во државата). Овој пристап овозможува да се разликуваат повеќе фактори на ранливост, особено оние кои се врзани за малцинскиот статус (кои според тоа може да се припишат на различни форми на дискриминација) од оние кои се последица на различниот регионален развој или слабата локална економија.

сличен став. Во истражување спроведено во 2000 година со 260 наставници од основните и средните училишта, од Македонска (61%), Албанска (27%) и Турска (5%) националност, испитаниците биле прашани да ги идентификуваат карактеристиките кои се типични за Ромите. Од наведените атрибути, најчести биле мрзливост (16%), незнаење (14%), затвореност (13%) и деструктивност (13%). Помалку чести биле наведените нечесност (9%) и умност (8%)²¹.

5.4 Пристап до јавните институции

5.4.1 Високото ниво на расизам и дискриминација со која се среќаваат Ромите во Македонија го одредува и начинот на кој државните институции и владините претставници им пристапуваат и ги третираат ромските проблеми на сите нивоа. Ова влијае врз способноста на Ромите, вклучувајќи ги и жените Ромки, еднакво да ги практикуваат своите човекови права.

5.4.2 Во 2003 година, кога Македонскиот премиер потпиша декларација и се заложи дека неговата Влада ќе ги подобри условите на ромската заедница за време на најавената "Декада на вклучување на Ромите 2005-2015"²², заврши периодот - барем на симболично ниво - на недостатокот на политичка волја и одсуството на значајна владина акција за подобрување на ситуацијата во изминатите децении. Од официјалното усвојување на Декадата на вклучување на Ромите, Македонската влада не презеде никакви активности за спроведување на најавените заложби.

5.4.3 Во исто време кога владините претставници брзаат да усвојат стратегии и политики за вклучување на Ромите поттикнати од Европската унија, Светската банка и други меѓународни институции, реалноста на повеќето Роми е дека владата не ги остварува своите заложби со конкретни мерки и во одредени нивоа делува сосема спротивно од она што го кажува.

5.4.4 На пример, во контекст на Декадата на вклучување на Ромите, има повеќе дискусии како да се реши проблемот на субстандардните услови за домување кои се очигледни во многу Ромски населби во Македонија, а скорешните активности на Владата ја покажаа неефикасноста на овие дискусии: локалните власти во општината Аеродром, област со мнозинско Македонско население, пред извесно време насилно иселија 22 Ромски семејства од нивните импровизирани домови, кои живееше тука повеќе од 5 години. Градоначалникот на општината беше цитиран во медиумите, изјавувајќи дека причината за иселувањето била "да се исчисти ојштината"

²¹ Fridman, Eben, *Political Integration of the Roma Minority in Post-communistic Macedonia*, Политика на југоисточна Европа, ноември 2002, стр.186-187.

²² Декада на вклучување на Ромите, 2005-2015 е иницијатива прифатена од осум држави во централна и југоисточна Европа (вклучувајќи ја и Македонија) и е поддржана од меѓународната заедница. Како акциона рамка за владите, Декадата ќе го надгледува напредокот во забрзување на социјалното вклучување и подобрување на економскиот и социјалниот статус на Ромите во регионот. Повеќе информации за декадата и за акционите планови на државите посебно можат да се најдат на интернет на: <http://www.romadecade.org/en/index.php>.

и да се изгради згради"²³. Ниту еден претставник од власта не превзеде ништо за да се обезбеди алтернативно сместување за иселените семејства, кои заедно бројат околу 60 луѓе, а повеќе од половина се жени и деца; семејствата се оставени сами на себе. Ова е само еден таков случај: партнерите се информирани за слични инциденти во последните месеци во други области на Македонија.

6. МЕТОДОЛОГИЈА

6.1 Од аспект на недостаток на информации релевантни за моменталната оценка за почитувањето на Конвенцијата од страна на Македонија, на почеток на 2005 година партнерите дизајнираа и превзедоа скромен истражувачки проект чија цел беше прибирање материјали кои ќе му бидат од корист на Комитетот. Истражувањето не може да претставува замена за целосно и комплетно владино истражување за состојбата на жените Ромки во Македонија. Сепак, поради непостоењето на едно такво комплетно истражување, се надеваме дека материјалите кои се собрани може да дадат прелиминарна претстава за загрижувачката состојба на жените Ромки во Македонија.

6.2 Уште во фазата на дизајнирање на истражувањето, се предвиде вклучување на жени Ромки во документацијата за состојбата на жените Ромки во Македонија, меѓу другото и со цел да се претстави модел пред креаторите на политики за вклучување на Ромите. Како дополнение на прашањата погоре споменати, партнерите го нагласија учеството на жените Ромки истражувачки во процесот на собирање и анализирање на податоците, како еден од основните предуслови за воспоставување доверба со испитаничките и за подоброто разбирање на односите меѓу жените Ромки од различни возрасни групи и потекло.

6.3 Група на жени Ромки беше обучена од партнерите и од персоналот на УНИФЕМ, на обуката одржана во Скопје, на почетокот на април 2005. Од обучената група, беше направен избор од најдобрите потенцијални истражувачи кои беа вклучени во делот на теренско истражување.²⁴ Според дизајнот и деталната методологија утврдена од

²³ Информација од националниот дневен весник Вечер, 30 септември, 2005

²⁴ Едија Али (Битола), Елма Бајрам (Скопје), Ениса Еминова (Скопје), Елвира Сакиповска (Скопје), Елвира Скендеровска (Куманово), Ирмела Бајрамовска (Куманово), Несиме Салиоска (Прилеп), Сабина Салимовска (Крива Паланка), Сонгул Шабан (Скопје), Сузана Шабановска (Скопје) и Шермина Јашарева (Штип), беа одбрани од партнерите, врз основа на нивните интереси, образование и претходни искуства работејќи на прашањата на Ромските жени во Македонија.

партнерите, имплементацијата на истражувањето беше надгледувана од ЦРС со дополнителна помош и поддршка од другите партнери и УНИФЕМ.

6.4 Беа спроведени 237 интервјуа со жени Ромки на возраст од 14 до 65 години, кои се идентификуваа како Ромки. Беше користен прашалник кој ја водеше испитаничката низ нејзината животна приказна, фокусирајќи се на прашања поврзани со нејзиниот статус во семејството на нејзините родители, во семејството на нејзиниот сопруг, пристапот до образование (нејзин и на нејзините деца), до вработување, до здравствена заштита (моментални и поранешни болести), до лични документи, домување, сопственост на имот, домашно насилство и случаи на дискриминација во сите одделни области. Истражувачките забележаа одделно и информации за секоја од интервјуираните жени во однос на нивниот физички изглед, облека, инфраструктура и хигиена во нивните домови.

6.5 Примерокот беше избран по неслучаен избор од населби каде што Ромското население е пропорционално повисоко или еднакво со процентот на Ромите на национално ниво. Со користење на комбинација од квота и “snowball sampling”²⁵ метод, популацијата прво беше сегментирана на меѓусебно исклучувачки подгрупи, а потоа беше користена оценка за селекција на субјекти или единици од секој сегмент, врз база на следниве критериуми:

- ✍ Регионална различност во Македонија;
- ✍ Различност по возраст;
- ✍ Различност по брачен статус
- ✍ Различност по ниво на образование; и
- ✍ Различност по социо-економски статус.

6.6 Теренското истражување се одвиваше меѓу мај и септември 2005 година во 7 градови во Македонија, каде има значаен број на Ромско население (Скопје, Куманово, Битола, Прилеп, Крива Паланка, Штип и Кратово)²⁶

**Илустрирани жени Ромки во Македонија
според географската локација**

ГРАД	Интервјуирани	Процент
Скопје	96	40.51%
Куманово	40	16.8%
Штип	20	8.44%
Битола	30	12.66%
Прилеп	30	12.66%
Крива Паланка	17	7.17%
Кратово	4	1.69%
ВКУПНО	237	100.00%

6.7 Интервјуата беа водени на јазик кој беше најпогоден за секоја интервјуирана жена. Повеќе од половина од интервјуата беа водени насамо со жените, а на останатите интервјуа жените беа придружувани од нивните деца, сопрузи или друг член од семејството.

6.8 Покрај тоа што партнерите се свесни за ограничувањата кои ги има истражување базирано на примерок, ова истражување се спроведе во општини во кои живеат 70% од Ромите во Македонија. Примерокот од кој партнерите ги изведоа заклучоците, обезбедува квантитативни податоци и уникатни информации за жените Ромки во Македонија кој е и повеќе од конзистентен со други извори на информации за оваа ранлива група.

6.9 Поради недостатокот на достапна литература за Ромите во Македонија, а особено за жените Ромки, консултирани се и други анализи и заклучоци од истражувања (УНДП, ЕЦМИ, УНИЦЕФ). Партнерите исто така користеа и податоци од својата поранешна работа и искуство со Ромите како активисти и истражувачи во регионот, особено во Македонија.

7. Жените Ромки во Македонија - теми поврзани со владината имплементација на Конвенцијата

Во деловите на овој Извештај кои следат подолу, партнерите претставуваат резултати од фактичкото истражување погоре објаснето, како и други достапни материјали кои се однесуваат на Ромите во Македонија а во однос на Конвенцијата.²⁷ Овој дел на извештајот се фокусира

²⁷ Македонската правна рамка, како што е претставена Државниот извештај, како и во Извештајот во сенка за Жените во Македонија изработен од страна на невладината организација ЕСЕ, разгледана е и употребена од партнерите за извлекување заклучоци за подобрување на состојбата на жените Ромки во Македонија.

²⁵ "Snowball sampling" - метод кој се базира на препораки од првичните субјекти за пронаоѓање други субјекти или секое интервјуирано лице беше замолено да предложи други лица за интервјуирање.

²⁶ Според пописот од 2002г., 23,202 живеат во Скопје, 4,256 живеат во Куманово, 2,594 живеат во Битола, 4,433 живеат во Прилеп, 668 живеат во Крива Паланка, 2,165 живеат во Штип и 151 живеат во Кратово. Во најголемата Ромска населба во Европа, скопско Шуто Оризари, 13,311 Роми се официјално регистрирани (Статистички годишник на Република Македонија, 2003, Државен завод за статистика)

на прашања поврзани со жените и девојчињата Ромки во Македонија и на правата загарантирани со Конвенцијата, како што е наведено во истражувањето спроведено од партнерите.

Суштинскиот елемент на проблемите со кои се соочуваат жените Ромки во Македонија е меѓусекторската дискриминација, базирана на раса и етничка припадност. Овие проблеми влијаат врз сите аспекти на животот на жените Ромки и во многу случаи, уште од многу рана возраст. Со цел да се појасни, овој извештај се фокусира на четири клучни елементи: (1) домашно насилство и неадекватен одзив на властите кон пријавите за домашно насилство; (2) дискриминација во полето на образованието; (3) дискриминација во полето на вработување и работни услови; и (4) дискриминација во полето на здравјето и здравствената заштита. Партнерите не сметаат дека овие четири тематски области ги исцрпуваат сите проблеми со кои се соочуваат жените Ромки, опфатени со Конвенцијата. Сепак, тие области се во фокусот на овој извештај. Сите проблеми во овие четири полиња се резултат на системска дискриминација, која е растечка поради постојаното одбивање на владата да се соочи со нив. Поради организациски причини, во извештајот партнерите го обработуваат прашањето на домашното насилство под членовите 1 и 2, а потоа образованието, здравството и вработувањето под адекватниот член од Конвенцијата релевантен за секое посебно, членови 10, 11 и 12.

Од вкупно 237 интервјуирани жени:

- ✍ 143 искусиле дискриминација во образовниот систем (60%)
- ✍ 63 во пристапот до вработување (25%)
- ✍ 113 во пристапот до здравствено осигурување (48%)

7.1 Жените Ромки и дискриминацијата: Преамбула и член 1 и 2

7.1.1 Преамбулата на Конвенцијата го афирмира *"принципиот на забрана на дискриминација, тврдејќи дека сите човечки суштества се родени слободни и еднакви по достоинство и права"* и *нагласува дека искоренувањето на сите форми на расизам, расна дискриминација "[...] е есенцијално за целосно уживање на правата на мажите и жените"*.

7.1.2 Во членот 1 од Конвенцијата се вели: "За целите на Конвенцијата, терминот *"дискриминација против жените"* означува секаква поделба, исклучување или рестрикција направена врз основа на половата припадност, која има влијание или е со цел да наштети или да го уништи признавањето, уживањето или спроведувањето на човековите права и слободи на жените на политичко, економско, социјално, културно, граѓанско или било кое друго поле, без разлика на нивниот брачен статус, а базирано врз еднаквоста на мажите и жените". Во членот 2, државните страни *"[...] ги осудуваат сите форми на дискриминација кон жените [...]"*. Со посебен осврт на член 1, прашањата кои се разработени во делот што следи, укажуваат дека во моментот во Македонија се присутни јасни систематски опструкции на правата на жените Ромки, како што и е наведено во Конвенцијата.

7.1.3 Сите граѓани се еднакви според Уставот на Македонија и според нејзините закони. Половата еднаквост е нагласена во Законот за семејство и Законот за наследство, каде јасно се вели дека брачните двојки имаат еднакви права и обврски во семејните работи. Сепак, во пракса, жените, а особено оние кои живеат во руралните краеве и жените од етничко албанско и ромско потекло, немаат корист од одредбите на овие закони²⁸.

7.1.4 Забележано е одсуство на официјални податоци во Македонија, базирани на половата и етничката припадност а од аспект на дискриминирање на жените и девојчињата од страна на властите, институциите, индивидуалците, организациите или претпријатијата, како што се бара според член 2(д) и 2(е). Вакви податоци нема во Државниот извештај.

7.1.5 Многуге документиран примери на полова и/или етничка дискриминација против жените Ромки кои се наведени во овој извештај, укажуваат на некои теми кои воопшто не се третирали во Македонија. Недостатокот на материјал во државниот извештај за дискриминацијата против жените Ромки и за други прекршувања на човековите права кои се од важност за Конвенцијата, не е само обичен превид во владиниот извештај: ова ја покажува комплетната неадекватност на политиката во овие области во Македонија. Постои итна потреба од акција за имплементација и поддршка на законските одредби и мерки за обезбедување еднаквост на сите жени во Македонија, како и за посебни активности за зајакнување на моментално слабата позиција на жените Ромки во Македонија.

✍ **Домашното насилство против жените Ромки / неадекватен одзив на властите кон пријавите за домашно насилство, влошени од непочитувањето кон жената Ромка, кое резултира од нивниот пол и етничка припадност**

7.1.6 Од 237 интервјуирани жени Ромки, 166 (70%) изјавиле дека биле жртва на домашно насилство.

✍ во 120 случаи, сторител бил сопругот на жената;

✍ во 40 случаи сторителот бил член од семејството на сопругот (родител/и, браќа/сестри); и

✍ во 16 случаи сторители биле родителите на жената.

²⁸ Меѓународна Хелсиншка федерација за Човекови права. Жени 2000 - Истражување на статусот на правата на жената во централна и југо-источна Европа и во новите независни држави. Достапно на интернет на: http://www.ihf-hr.org/viewbinary/viewdocument.php?doc_id=2065.cūp.298.

7.1.7 Некои жени пријавиле дека биле жртви на насилство од рацете на неколку сторители. Повеќето од жените изјавиле дека поминало долго време пред да се решат да побараат помош од полицијата. Една од најчестите причини за тоа, барем кога се работи за домашно насилство, е "срамот" од заедницата и стравот од нарушување на угледот на семејството, како и недостатокот на доверба во полицијата. Следат неколку примери од сведочења од лица кои барале помош поради злоупотреба од страна на близок член на семејството (најчесто сопругот):

"Не ја повикав полицајта, нишџу ошидов на докџор, поради срамот и сџравот..."

(38-годишна Н.Л. од Куманово)

"Ако повикам полицаја, мажот ќе ме убие и мене и децата [...]."

(36-годишна Ц.Р. од Скопје)

"Како да го оставам мажот? Што ќе речат луѓето?"

(35-годишна Ш.З. од Крайово).

7.1.8 Додека домашното насилство претставува проблем и меѓу не-Ромите во Македонија, истото кај Ромите е сериозно влошено од односот на јавните службеници /лица (кои се овластени да обезбедат заштита и компензација на жртвите на домашно насилство) кон жените Ромки како резултат на нивната пол и етничка припадност. Овој негативен однос ги оневозможува сите ефикасни решенија за домашното насилство и создава модели и практики за втемелување на домашното насилство. Евидентно високото ниво на расизам и предрасуди меѓу полициските власти влијаат на нивните "интервенции", во случаите кога Ромките бараат помош во случај на насилство. **Од 34 случаи кога жени Ромки и по неколку пати пријавувале случај на домашно насилство во полиција, 20 - или 59% од жените изјавиле дека полицијата ги подложила на расни предрасуди или деградирачко однесување: Само во 5 од 34 пријавени случаи (15%), полицијата навистина интервенирала.** Кога 43-годишната Д.Д. од Штип побарала полициска помош откако била истепана од член од семејството, полицаецот кому му се обратила наводно и рекол: **"Вие Циганиите цело време се шетаат меѓу себе. Треба да си ги решите проблемите меѓу себе".**

7.1.9 Во 15% од случаите во кои полицијата навистина интервенирала кога жените Ромки пријавиле случаи на домашно насилство, најмногу што полицијата сторила било да го "предупреди" насилникот или да го "приведе на една ноќ во полициска станица". Следат неколку примери од сведочења од проектот за документација на овој извештај:

"И реков на полицајта дека сојугош ме злоупотребува веќе подолго време. Тие не сторија ништо и ми рекоа "Тој ти е маж. Брзо ќе ги"

решите проблемите и се ќе биде во ред".

(52-годишна И.А. од Битола)

"Зет ми ја шетааш ќерка ми веќе извесно време. Конечно викнав полицаја. Полицајта го посвети мојот зет но само го предупреди да не ја повредува повеќе. Полицајта мене ми рече да не им се мешам во браќот [...]."

(52-годишна Д.Т. од Скопје)

"Полицајта не го сфаќа сериозно домашното насилство. Ако пријавиме случај, тие само доаѓаат, пишуваат записник и си одат [...]."

" (25-годишна А.Ф. од Прилеп)

Препуштањето на Ромите жртви на сторителите на домашно насилство, кое е условено од непочитувањето на жените Ромки како жени и како Роми, е еден од најзначајните чинители кои го формираат исклучувањето на Ромите во Македонија, кој се вклопува во поширокиот модел во кој Ромите се видени како целосно исклучени од заштитата до која граѓаните што ги уживаат сите права имаат законски пристап.

7.2 Член 10: Жените и девојчињата Ромки и образованието

Систематска дискриминација во пристапот до образование

7.2.1 Ромските деца често се соочуваат со предрасуди, исклучувања и злоупотреби од страна на нивните наставници и од други деца²⁹. Често првиот чин на исклучување се случува на првиот училишен ден, кога наставниците ги сместуваат Ромските деца во последните редови од училницата. Поради тоа што декларативните одредби за недискриминација кои се вклучени во законот за образование во Македонија не се пропратени со ефективни инструменти за заштита, ваквите случаи остануваат незабележани и непроверени од властите³⁰. Постоечките предрасуди и стереотипи кои ги имаат наставниците кон Ромските деца влијаат врз нивните искуства во училницата и

²⁹ Со исклучок на едно основно училиште во Шуто Оризари (Скопје), децата Роми одат на училиште заедно со децата од сите други етнички групи.

³⁰ Како резултат на соработката постигната помеѓу некои училишта и Ромски невладини организации и содржано во контекстот на Декадата на вклучување на Ромите, состојбата кога Ромските ученици беа сместувани на крајот од училницата, од неодамна беше променета во некои училишта. Оваа промена, сепак, според ништо не е систематска или наметната од власта.

често се една од главните систематски причини за напуштање на училиштето.

Дискриминација во пристапот до образование:

- ✍ 57 (40%) пријавиле дискриминација од страна на нивните наставници;
- ✍ 30 (21%) искусиле предрасуди и исклучување од своите соученици;
- ✍ 15 (11%) пријавиле дискриминација од друг вработен во училиштето;
- ✍ 41 (29%) биле нееднаково третирани од своите родители, особено поради селективното фаворизирање на ромските машки деца и деградацијата на ромските женски деца на подчинети/потиснати улоги.

7.2.2 Ова беше потврдено од 57 испитанички кои учествуваа во проектот за документација и подготовка на овој извештај, жени чии животи беа под големо влијание на ставовите на нивните наставници. На пример, 48-годишната А.М. од Шуто Оризари која покажувала голем интерес за биологија, според нејзината наставничка "прашувала премногу прашања" за време на часот. А.М. се сеќава дека нејзинината наставничка во една прилика и рекла "не си различна од другите Цигани во твоето одделение и затоа не учи многу затоа нема да стигнеш далеку [...]". А.М. изјави: "[...] твора (наставничката) ми стави погрешна оценка од твора што ја заслужив, и затоа решив да не учам толку многу и веќе не обраќам внимание на оценките [...]". А.М. не го продолжила образованието во средно училиште и ја завршила училишната кариера по завршување на основното образование.

7.2.3 90% од жените Ромки кои пријавиле дискриминација во училиштето, изјавиле дека другите деца во одделението ги нарекувале "Цигани" и не сакале да комуницираат со нив. Наставниците наводно не превзеле никакви мерки за подобрување на односите во одделението, ниту ги спречиле девојчињата Ромки да го напуштат училиштето. 20-годишната Ф.С. од Куманово, единствениот Ромски ученик во одделението, била "секој ден" тепана и малтретирана од нејзините соученици етнички Македонци. Таа наводно секогаш седела сама без ниту еден пријател. Ф.С. им кажа на партнерите дека се откажала од училиштето во второ одделение.

7.2.4 Повеќе од 10 жени пријавија дека нивните наставници ги тепале како дисциплинска мерка "[...] бев шестто одделение кога мојот наставник ме удри со ситиј по рамо затоа немав напишано домашна задача [...]", вели 18-годишната А.С. од Скопје, моментално во средно училиште.

7.2.5 Во неколку случаи кога родители Роми се пожалиле на вакво однесување на директорите или наставниците во училиштето, нивните забелешки не биле сфатени сериозно. "Кога бев во петтото одделение соучениците не навредуваа и ни се смееја. Откако дојдовме кај директорот на училиштето со нашите родителски, но тој ни рече дека нема време да се занимава со нашите проблеми", ни рече 17-годишната Д.Н. од Прилеп, која го напуштила училиштето во петто одделение.

7.2.6 Наведените примери не се единствени и се дел од сведочењата собрани во документацијата на партнерите. Следат уште неколку сведочења од оваа база на податоци:

"Бевме пет Роми меѓу 30 македонски ученици кога првпат во прво одделение; сите нас (Ромите) не седнаа во последните редови на училиштето [...]".

(16-годишната С.И. од Куманово, го напуштила училиштето во петтото одделение)

"Некои пријатели на мајка ми ми помогнаа да се запишам во средното хемиско училиште [...]". Се сеќавам кога еден од професорите ме праша "Што бара циганско девојче во ова училиште? Вие Циганите не учите добро[...]".

(29-годишната Н.П. од Скопје, завршила средно училиште)

Кога бев четвртото одделение мојата наставничка Неда ми велеше "Вие девојчињата Ромки сите научени да се мажиите многу рано и затоа не сите запишаните за учење [...]".

(15-годишната С.И. од Скопје, го напуштила училиштето во петтото одделение)

"Имав 13 години кога првпат во прво одделение. Сите ме исмеваа и мојата наставничка не направи ништо да ми помогне [...]. Кога имавме часови наставничката ме праќаше кај една нејзина роднина да ја помогнам да стаса на училиште [...]". По некое време ја кажав на мајка ми ја твора отиде да разговара со мојата наставничка. Наставничката ми беше многу луѓа и цело време викаше по мене [...]. По извесно време прешанав да одам на училиште [...]".

(48-годишната З.Ш. од Битола, неписмена)

7.2.7 Влијанието на овие практики е евидентно од податоците собрани за време на истражувањето за овој извештај, како и од ред други достапни информации; повеќе генерации на жени и девојчиња Ромки го искусиле училиштето како туѓа и непријателска средина во која остварувањето на правото на образование е невозможно поради влијанието на понижувачкиот третман со кој се соочуваат на училиште. Речиси сите освен најиздржливите го напуштаат училиштето пред да си обезбедат образование кое ќе ги оспособи за достоинствен живот во демократско општество и ќе ги

обучи за исполнителна и адекватно платена работа.

7.2.8 Во повеќе случаи, училишните власти наметнале пречки во запишувањето на децата Роми во училиштата. Два вида на исклучување се особено важни за забележување: (1) непризнавањето на дипломите на децата Роми кои учеле во странство - најчесто во западно европските држави - и кои се враќаат да учат со деца од несоодветна школска возраст; (2) неможноста за запишување на децата во училиште поради немање лични документи. За првата причина, 20-годишната Ф.С. од Куманово им рече на истражувачите на проектот: *“Живеевме во Германија пет години. Кога се враќивме требаше да продолжам да одам на училиштето и да бидам осмо отделение. Училиштето во кое се запишав не ми ги признаше петте години и ми рекоа дека треба да се запишам во претходно отделение, затоа што кога ја запишав Македонија завршив второ отделение. Не сакав да одам на училиштето со деца од 8 години, бидејќи јас имав 13 [...] Никогаши повеќе не отидов на училиштето”. Што се однесува до неможноста за запишување на училиште поради немање на потребната документација, 15-годишната С. (нема презиме) од Скопје изјави дека не одела на училиште затоа што немала лични документи. Мајка ѝ умрела кога таа била многу мала, а татко ѝ е во затвор. Таа живее сама со едногодишната ќерка, која исто така нема лични документи.*

7.2.9 Според истражувањето на партнерите, учеството на децата Роми во забавиште е многу ретко, поради сиромаштијата и немањето државни инструменти за вклучување на сите деца на оваа возраст во образованието. Запишувањето во забавиште не е ниту задолжително, ниту бесплатно во Македонија и како резултат на тоа, децата од елитните (богати) семејства имаат голема полза од предучилишното образование за разлика од децата од сиромашните или исклучените семејства. Ромските семејства се диспропорционално застапени меѓу сиромашните во Македонија, а проблемите поврзани со сиромаштијата се зголемуваат во училишниот систем. Поради недостатокот на предшколско образование, девојчињата Ромки најчесто се слабо подготвени за ефективен почеток на основното образование на исто ниво како нивните врстници не-Роми.

➤ Други фактори кои придонесуваат кон исклучување на жените и девојчињата Ромки од образованието

7.2.10 И покрај алармантните податоци за образовниот статус на Ромското општество во Македонија, а особено на девојчињата Ромки, за време на 13 години независност државните органи не предложиле ниту имплементирале посебни програми за унапредување на образовното ниво на оваа популациона група, пред сè на ниво на предучилишно, основното и средното

образование³¹.

7.2.11 Во Државниот извештај, на страна 45, се вели дека Националниот акционен план за промоција на половата еднаквост од 1999 година предвидува различни активности за постигнување полово еднаквост и дека во наредниот период, приоритет ќе биде вклучувањето на што повеќе ученички во средно образование кои потекнуваат од рурални средини, а особено од етнички ромски и албански заедници.

7.2.12 Партнерите забележуваат дека речиси сите напори за подобрување на ситуацијата во која се наоѓаат жените и девојчињата Ромки, досега се имплементирани само од Ромските невладини организации и надвор од образовниот систем. Во изминатите пет години, бројот на студенти Роми значајно се зголеми благодарјќи на можностите за стипендии за средношколци и студенти Роми. Најголем број од овие стипендии беа обезбедени од страна на Институтот Отворено Општество и Европскиот Центар за Правата на Ромите. Партнерите се загрижени дека поради недостатокот на внимание, активности и ресурси за подобрување на состојбата на жените Ромки од страна на Македонската Влада во изминатите години, приоритетите содржани во државниот извештај ќе останат само празни ветувања, неимплементирани преку конкретни акции.

7.2.13 Низа други причинители обезбедуваат исклучување на значителни сегменти од Ромската заедница од ефикасна реализација на правото на образование како и од запишување и останување во училишниот систем на Македонија доволно долго време. Меѓу овие причинители се вбројуваат (но и не се лимитираат на) сиромаштијата, јазикот и недостатокот на позитивни примери.

7.2.14 Една внатрешна причина за екстремно ниското ниво на образование меѓу жените Ромки е нивото на сиромаштија, од која страдаат околу 90% од Ромските семејства во Македонија. Друга причина е стагнарачката традиционална улога на жените Ромки, систем кој не е променет најмногу заради не постоење на позитивни примери во маргинализираната и исклучена Ромска заедница. На пример, во две училишта во Шуто Оризари, Скопје, каде што најголем дел од децата се Роми, само два наставника (еден маж и една жена) се

³¹ Системот на квоти на универзитетите, каде околу 2% од школските места се резервирани за студентите Роми не се посебно наменети за зголемување на нивото на едукација на Ромите, туку се повеќе дел од генерален систем за обезбедување одреден процент на универзитетски места за сите етнички групи и истиот не допира до коренот на проблемот, дека повеќето ученици Роми не стасуваат до ова ниво на образование пред да го напуштат школувањето или дека повеќето ученици Роми не можат да си ги дозволат трошоците поврзани со овој степен на образование.

Роми. Во Македонија вкупниот број на Роми наставници е меѓу 3 и 5.

7.2.15 Друга внатрешна пречка со која се соочуваат жените Ромки во пристапот до образованието, која е дополнета и од недостатокот на позитивен пример за децата и младите во Ромските заедници, се родителите кои ги присилуваат своите ќерки да го напуштат училиштето откако ќе го завршат основното образование, поради стравот дека девојчето може да си најде момче и да се омажи.

7.2.16 Според проценката за образовните потреби издадена од Светската банка, многу од жените кои го напуштиле училиштето изјавиле дека го сториле тоа поради проблеми со јазикот³². Додека не-ромските деца учеле лекции од наставната програма, Ромските деца го учеле македонскиот јазик и не успеале да стекнат доволно знаење за да преминат во повисоки одделенија. Затоа, највисоката стапка на напуштање на училиштето од страна на девојчињата Ромки е забележана во петто одделение.

7.2.17 Жените Ромки интервјуирани од партнерите, кои никогаш не оделе на училиште, изјавија дека не оделе на училиште, затоа што морале да останат дома и да се грижат за помалите браќа и сестри, да чистат или да работат уште од многу мала возраст; најчесто чистеле куќи со своите мајки или блиски роднини. На пример:

"Бевме 9 деца во моејто семејство. Моите родители немаа пари да не праќаат на училиште [...]."

(39-годишната С.Д. од Скопје, никогаш не одела на училиште)

"Бевме 6 деца во моејто семејство и не одевме на училиште. Нашите родители немаа пари. Сите работевме земјоделски работи"

(32-годишната М.Н. од Крайово)

"Сите мои сестри одеа на училиште освен мене. Јас бев најстариот дете и морав да седам дома и да се грижам за нив [...]."

(37-годишната М.И. од Крива Паланка)

7.2.18 Како резултат на ред исклучувачки причини, вклучувајќи ги и погоре споменатите, посетувањето на училиштето, нивото на писменост и други индикатори за состојбата во образованието, укажуваат на потреба од итна интервенција во македонскиот образовен систем кога станува збор за Ромите

³² Проф. Лакинска, Дивна, Жаклина Дурмиш, Азбија Мемедова и Љатив Демир. *Needs assessment for the Roma Education Fund*, Македонија, Светска Банка, ноември 2004.

³³ Во Македонија, наставата во основните училишта се одвива на 4 јазика: македонски, албански, турски и српски. Информациите за бројот на Македонски, Албански, Турски и Српски ученици кои се школуваат на својот мајчин јазик се достапни по региони и локации, но за Ромските, Влашките и други малцинства не постојат такви податоци. Сепак, постоечките информации укажуваат на фактот дека повеќето ученици Роми од основните училишта посетуваат настава на Македонски јазик.

и пред се за жените и девојчињата Ромки. Македонската влада не успеа да обезбеди адекватна база на податоци за ова прашање во државниот извештај (или било каде на друго место).³⁴ Токму поради тоа, партнерите обезбедија податоци, претставени подолу, како и резултати од истражувањата, кои произлегуваат од нивната документација.

7.2.19 Истражувањето на УНИЦЕФ од 1997 покажа дека од 96 мајки Ромки (постари од 15 години), 41% немале никакво формално образование, 5,3% завршиле дел од основното образование, но не знаеле да читаат, 50% завршиле основно образование и знаат да читаат и 4,3% стигнале до средно или високо образование³⁵.

7.2.20 Една понова студија³⁶ на УНДП потврди дека Ромите се соочуваат со највисоко ниво на исклучување од образовниот систем во Македонија. Податоците покажуваат и дека нивото на исклучување е поголемо кај жените Ромки отколку кај мажите Роми:

✍ Од 210 жени (6-22 години) кои не оделе на училиште, 39 се не-Ромки и 171 се Ромки;

✍ Од 197 мажи (6-22 години) кои не оделе на училиште, 37 се не-Роми и 160 се Роми;

Резултатите од истражувањата на партнерите се совпаѓаат со резултатите на УНДП. Од 237 жени Ромки:

144 немаат никакво или имаат незавршено основно образование.

- 71 никогаш не биле на училиште;
- 48 се откажале во прво, второ, трето или четврто одделение;
- 25 се откажале во петто, шесто, седмо или осмо одделение;

63 завршиле само основно училиште;

2 завршиле занаетско образование;

17 завршиле и 7 се сè уште во средно образование;

1 завршила 2 години вишо образование; и

1 завршила и 2 сè уште се на универзитет

³⁴ Државниот извештај содржи податоци расчленети по етнички групи за учеството на девојчињата Ромки во средните училишта, но не нуди слични информации за нивното учество во забавиштата и основните училишта. Исто така недостасуваат и било какви податоци за бројот на жени Ромки кои воопшто не влегуваат во образовниот систем или пак се откажуваат многу рано. Партнерите се загрижени поради недостаток на детална анализа од страна на македонската власт за ситуацијата на девојките и жените Ромки и нивниот пристап до образованието во Македонија. Недостатокот на податоци во оваа област, како и во други области, рефлектира евидентен недостаток на интерес и политичка воља да се подобри ситуацијата на жените од мнозинските заедници и да им се овозможи во практика еднакво образование како основно право на сите.

³⁵ Најчевска Мирјана, Виолета Петровска - Беска и Алуи Лазар. *Situation Analysis of Romani Women and Children in the Former Yugoslav Republic of Macedonia*, УНИЦЕФ, март 1997.

³⁶ УНДП, *Faces of Poverty, Faces of Hope: Vulnerability Profiles for Decade of Roma Inclusion Countries*. Братислава, 2005. Достапно на интернет на: <http://vulnerability.undp.sk>.

7.2.21 Според истата студија³⁷, 82% од Ромите, во споредба со 97% од не-Ромите (кои живеат слично како Ромите) знаат да читаат и пишуваат. Од Ромите кои знаат да читаат и пишуваат, 90% се мажи, а 75% се жени Ромки. УНДП исто така утврди дека 31% од Ромите, во споредба со 8% од не-Ромите немаат никакво или имаат незавршено образование. Од вкупниот број анкетирани Роми, 22% мажи Роми и 39% жени Ромки немаат никакво или имаат незавршено основно образование.

7.2.22 УНДП истакнува дека главните причини кои жените ги навеле за не одење на училиште се следниве:

- ✍ 52% од жените Ромки за причина ги навеле високите трошоци за образование (трошоци, превоз, книги) споредено со 31% од жените не-Ромки;
- ✍ 2% имале проблеми со јазикот, споредено со 0% од жените не-Ромки;
- ✍ 8% се омажиле, споредено со 5% од жените не-Ромки;
- ✍ 4% немале мотивација, споредено со 3% од жените не-Ромки;
- ✍ на 5% им забраниле родителите, споредено со 15% од жените не-Ромки; и
- ✍ 12% не знаеле и одбиле да одговорат, споредено со 18% од жените не-Ромки;

7.2.23 Следат примери од сведочења на жени Ромки, собрани за време на документирањето од страна на партнерите:

"Одев на училиште, но кога почина дедо ми, моејто семејство веќе немаше приходи. Морав да го напуштам училиштето и зајочнав да читам куќи со мајка ми".

(28-годишната Е.С. од Скопје)

"Не знаев да читам и пишувам. Се срамеа поради тоа и го напуштав училиштето во нејното одделение".

(27-годишната Е.С. од Битола)

"Завршив основно училиште и сакав да продолжам во средно, но родителите не ми дозволија, затоа мислеа дека ќе си најдам момче и дека ќе се омажам".

(57-годишната Р.И. од Скопје)

7.2.24 Во истражувањето на партнерите, моделите на запишување во училиште, на напуштање на училиштето и на нивото на образование на

³⁷ Ибид.

децата на интервјуираните се слични со оние на интервјуираните: од вкупно 377 деца (машки и женски) над 6 години, 33% одат на училиште, 42% немаат никакво или имаат некомплетно основно образование, 14% завршиле основно училиште и помалку од 1% оделе во средно училиште.

7.2.25 Резултатите од студијата на УНДП и од истражувањето на партнерите, се во целост спротивни на раширеното верување во македонското општество дека Ромите не се мотивирани да учат и затоа не одат на училиште, како и на тоа дека Ромите, а посебно жените Ромки, не одат на училиште од културни причини (т.е. дека образованието, наводно, не е ценето во Ромската култура).

7.2.26 Напротив, причините за мизерната состојба жените и девојчињата Ромки во однос на реализирање на правото на образование, што е основа за вклучување во јавниот живот, се повеќебројни и тие бараат систематски и меѓусекторски активности од владата, со цел адекватно третирање на состојбите. Случаите на дискриминација на девојчињата Ромки во образовниот систем, значајно влијае врз позицијата на девојчињата Ромки во општеството. Чувствата на инфериорност и безвредност, кои се имплантирани во девојчињата Ромки уште при нивните први контакти со училиштето, придонесуваат за тоа да само најотпорните на злоупотреби го завршат образованието. Овој факт, последователно, ќе ја предодреди нивната идна позиција во областите на јавниот и социјалниот живот.

7.3 Член 11: Жените Ромки и вработувањето

✍ Систематска дискриминација при вработувањето

7.3.1 Во пристапот до вработување, проценката за образовните потреби издадена од Светската Банка потврди дека името, презимето и етничката припадност значително влијаат врз одлуката дали кандидатот ќе биде примен на работа или не³⁸. Во случајот на жените Ромки, физичкиот изглед и начинот на облекување претставува дополнител фактор на дискриминација.

7.3.2 Истражувањето од 2003 за статусот на вработеност на Ромите во Македонија (биле интервјуирани 750 Роми), покажало дека речиси 50% од Ромите веруваат дека биле дискриминирани врз основа на нивната етничка припадност кога аплицирале за некоја работа³⁹.

³⁸ Проф. Лакинска, Дивна, Жаклина Дурмиш, Азбија Мемедова и Љатив Демир, *Needs assessment for the Roma Education Fund*, Светска Банка, ноември 2004, стр. 20

³⁹ Ибид. стр. 20-21.

7.3.3 Иако постои документација за дискриминацијата кон мажите Роми кои барале работа во изминатите години, ваква документација не постои и за жените Ромки. Нашето истражување покажа модели на меѓусекторска дискриминација кон жените Ромки кои барале работа. Следат примери од сведочењата извадени од базата на податоци на истражувањето:

Од 63 интервјуирани жени кои изјавија дека искусиле дискриминација во пристапот до вработување,

27 (43%) биле наводно одбиени од работодавците затоа што: "Ромите не одговараат за тоа работно место"; и

22 (35%) пријавиле дека или биле принудувани да работат повеќе часови од не-Ромите или биле преместувани на пониски позиции со пониски плати и помали можности за напредување во кариерата.

"[...] Многу жени Ромки аплицираа за работи во една фабрика за шексвил [...]. Јас бев меѓу нив. Менаџерот ни рече: "Не вработуваме жени Ромки, затоа што нашите вработени не сакаат да работат со Роми [...]"

(30-годишната Ј.А. од Прилеп)

"Јас и уште 7 жени Ромки отидовме да се пријавиме за сезонска работа [...]. Кога не виде менаџерот ни рече: "Вие Циганите секогаш барате работа тука, но месите се зафатени - одејте си дома [...]"

(26-годишната В.А. од Прилеп)

"Кога се пријавив за работа во една приватна фабрика за шутун, менаџерот ми рече: "Не вработуваме Цигани"

(41-годишната А.Ф. од Прилеп)

"Отидов да барам каква било работа во една локална фабрика [...] и еден работник ми рече "На Циганите не им е дозволено да работат тука [...]. Вие сите најголемите крадци во својот и треба да ве ситават во џасни комори"

(27-годишната Р.Ј. од Штип)

"Пред неколку месеци се пријавив за работа како чистачка во Медицинскиот центар во Штип [...]. Ми рекоа што бараш тука? Ситавме место за собирање Роми [...]. Кога влегуваме во зградата, секогаш гледаме жрди Цигански лица"

(19-годишната М.Ј. од Штип)

"Кога побарав работа, соопшеникот на една приватна продавница за храна ме избрка од неговата канцеларија и рече "Не ја зарази храната и сите кои ќе куват од кај нас ќе може да се зарази [...]"

(24-годишната С.Р. од Штип)

"Работев 10 години на машина во една фабрика за шутун [...] Мојот шеф не сакаше Цигани и не префрли сите Роми во друг оддел со многу повеќе и побешка работа и со пониски плати. [...] Се пожалов, но безуспешно. Морав да работам и не можев да дадам отказ [...]" (49-годишната Б.М. од Прилеп)

7.3.4 Влијанието на овие систематски исклучувачки фактори, потпрени на расизам и комбинирани со неуспехите на македонската влада во областа на образованието, како што е објаснето во претходниот дел, резултираат со висок степен на невработеност во ромската заедница, а особено меѓу жените Ромки. Овие прашања не се адекватно третирали од владината политика и затоа, во својот извештај до Комитетот, владата покажува намера да ги претстави како помалку важни.

7.3.5 Во својот извештај до Комитетот, македонската влада, на страниците 86 - 87, вели дека стапката на невработеност кај жените во Македонија е 32%. Сепак, според истражувањето на партнерите, како и според студиите спроведени од меѓувладини организации, се покажува дека нивото на невработеност кај ромската женска популација е многу повисоко од 32% проценти наведени во извештајот на Владата.

7.3.6 Имено, на страниците 8 и 9 од државниот извештај, според податоците на Државниот завод за статистика, во 2000 година 76% (9.776 од 13.364) од работоспособните Роми и 80% (3.868 од 4.821) од работоспособните Ромки биле невработени. Овие бројки се повеќе од двојно поголеми од оние наведени на страниците 86 и 87 во дискусијата за проблемите од член 11. Понатаму, кај сите етнички групи, освен кај етничките Албанки во Македонија, нивото на вработеност било повисоко од нивото на невработеност.

7.3.7 Неповикувањето на било какви програми кои би се однесувале на екстремно високиот степен на невработеност кај жените Ромки, или жените Албанки, во овој дел од Владиноот извештај е многу загрижувачки.

7.3.8 Според проценката на образовните потреби издадена од Светската Банка во 2004, од вкупниот број луѓе регистрирани како невработени во 2000, 247.304 (67,7%) биле етнички Македонци, 71.974 (19,7%) биле Албанци, 14.647 (4%) биле Турци, 15.464 (4,2%) биле Роми, 3.849 (1,1%) биле Срби, додека останатите 11.973 (3,3%) припаѓале на други етнички групи во Македонија⁴⁰.

7.3.9 Истражувањето спроведено од страна на партнерите покажува дека, од 202 жени Ромки на возраст меѓу 18-54:

⁴⁰ Проф. Лакинска, Дивна, Жаклина Дурмиш, Азбија Мемедова и Љатив Демир, *Needs assessment for the Roma Education Fund*, Македонија, Светска Банка, ноември 2004.

98 (51%) се невработени;

16 (8%) се вработени во државни институции, 12 како хигиеничари и 4 како машински работнички во фабрики во сопственост на државата (со социјално осигурување);

11 (5%) се вработени во приватни фирми (без социјално осигурување);

8 (4%) се самовработени со социјално осигурување;

69 (34%) работат на црно (без никаква форма на осигурување);

7.3.10 Нашите заклучоци од истражувањето се соопфааат со заклучоците на веќе постоечките истражувања во оваа област. На пример, истражувањето од страна на УНИЦЕФ спроведено во 1997 со 96 мајки Ромки во 8 македонски градови, покажа дека 97,7% од жените не се вклучени во процесот на создавање приходи. Од останатите 7 жени (или 2,3%) кои имале работа, две биле вработени со плата, три биле вработени како домашни помошнички и две продавале на црно⁴¹.

7.3.11 Истражувањето на УНДП од 2005 год., покажа дека 74% од Ромите и 50% од не-Ромите никогаш не биле вработени во Македонија. Според конкретни податоци за Ромите, 65% од мажите Роми и 83% од жените Ромки никогашне биле вработени⁴².

7.3.12 Според писмото (како одговор на официјално барање од РЦС) од Министерството за финансии до Центарот на Ромите на град Скопје од 1 Јули, 2005, во Македонија има 71.018 лица вработени во јавната администрација од кои 31.069 се жени. Според истото писмо, од вкупниот број на вработени жени во јавната администрација, само 183 се жени Ромки (или 0,6%)⁴³. Повеќето жени Ромки вработени од државата се на ниски позиции заработувајќи ниски плати, но со социјално осигурување.

7.3.13 Додека 51% од жените Ромки интервјуирани за времетраењето на нашето истражување се невработени, 76% од жените кои заработуваат некаков приход работејќи на црно не ги уживаат бенефициите поврзани со формално вработување како што е сигурен работнички договор, пристојни работни услови и социјално осигурување. Не постои ниедна владина програма за формализирање на активностите превземени од страна на некои Роми - како што е неформалното рециклирање на метал и други материјали кои се собираат од места за отпад - и да го препознае ова како легитимен начин за заработувачка, и да им овозможи на лицата кои се бават со вакви активности пристојна плата и бенефиции кои им следат на лицата вклучени во регуларната работна сила.

⁴¹ Најчевска Мирјана, Виолета Петровска - Беска и Алуи Лазар. *Situation Analysis of Romani Women and Children in the Former Yugoslav Republic of Macedonia*, УНИЦЕФ, март 1997.

⁴² УНДП. *Faces of Poverty, Faces of Hope: Vulnerability Profiles for Decade of Roma Inclusion Countries*. Братислава, 2005. Достапно на интернет на: <http://vulnerability.undp.sk>.

⁴³ Официјално писмо од Македонското министерство за финансии до Центарот на Ромите на град Скопје, 1 јули, 2005.

7.3.14 Неуспесите од вклучување во сферата на формалната работа имаат лоши ефекти надвор од полето на вработување. На пример, од седум жени помеѓу 55-65 години, само три изјавија дека примаат пензија.

7.4. Член 12: Ромските жени и здравствената заштита

✍ Системска дискриминација во пристапот до здравствената заштита

7.4.1. Македонската влада, во својот извештај на стр. 101, изјавува дека "*системот за здравствена заштита во Македонија е добро заснован иemelјки се на заштитата на правото на здравје. Здравствениот систем се реформира во поглед на законската регулатива и праксата, во правец на подобрување на здравствениите услуги на населението, особено на ранливите групи.*"

7.4.2 Истражувањето на партнерите како и некои предходни истражувања спроведени во Македонија, покажуваат дека овие тврдења се во најдобар случај повеќе од оптимистички, барем што се однесува до жените Ромки. На пример, извештајот на ЕЦПР за Македонија од 1998 год: "*Пријатна Фикција: Состојбата со човековите права на Ромите во Македонија*", содржи сведоштва на мажи и жени Роми кои укажуваат на тоа дека медицинските лица - професионалци - ги третираат пациентите Роми понеодговорно од не-Ромите, како резултат на дискриминација⁴⁴.

7.4.3 Нашето истражување е во согласност со резултатите од претходните истражувања: од 113 интервјуирани кои пријавиле дека биле дискриминирани во пристапот до здравствената нега, 65 опишуваат несоодветно однесување и навреди од страна на докторите, додека 48 опишуваат таков третман од страна на друг медицински персонал, вклучувајќи медицински сестри и хигиеничари.

7.4.4 Во текот на нашето истражување, расната дискриминација во пристапот до здравствената нега и други недостатоци на медицинскиот систем во обезбедувањето на достоинствена основна грижа и заштита, беа документирани како поинтензивни во Куманово, Битола, Штип и Прилеп, каде Ромите се најголемото етничко малцинство. Следат примери од

⁴⁴ Европски центар за правата на Ромите, *A Pleasant fiction: The Human Rights Situation of Roma in Macedonia*, Budapest, 1998. Достапно на интернет на: <http://www.errc.org/db/00/11/m00000011.pdf>.

сведочење од жени интервјуирани за време на документирањето на проектот:

"Кога го родив моејто (единствено) дете, медицинскиот персонал ме навредуваше цело време, велејќи дека 'Вие Циѓаниите имате премногу деца и вашиот здив мириса на глэд.'"

(15-годишна М.Т., Штип)

"Имав висока шемјерајтура и низок притисок. Отидов на доктор и тој ми рече: 'Вие Циѓаниите сите многу силни и отпорни на болест. Како си можела да дојдеш само со висока шемјерајтура!'"

(40-годишна С.Ш., Штип)

"Јас бев единствената личност од Ромска националност во болничката соба. Медицинскиот персонал редовно ги менуваше чаршафиите на другите, но не и мојот. Кога се пожалов, ми одговорија дека дома јас немам чисти чаршафи и дека сијам на под. Затоа, не можам да барам повеќе од она што го заслужувам."

(27-годишна И. А., Куманово)

"Пред четире години имав многу тешка бременост. Една ноќ имав силни болки и отидов во болница каде бев примена. Таа ноќ болката беше многу остра, но никој не дојде да ми помогне. Ја замолив сестрајта да ми даде некој лек за смирување на болките, но таа ми рече дека се жалам премногу. Таа ноќ имав сиот абортус."

(30-годишна Ф.А., Куманово)

7.4.5 И покрај овие искуства, извесен број на жени Ромки во Македонија не можат воопшто да ја користат со закон загарантираната медицинска заштита бидејќи (1) немаат македонско државјанство, (2) затоа што немаат право на државно здравствено осигурување, бидејќи никаде не фигурираат како вработени ниту како официјално невработени, што е предуслов за вклучување во државното здравствено осигурување; (3) затоа што не успеале да ја продолжат валидноста на нивните здравствени документи, преку добивање на потребните печати; или (4) од други арбитражни причини.

7.4.6 Извештајот на УНИЦЕФ издаден во 2000 год. тврди дека од 3.122 интервјуирани ромски семејства, 574 (18,39%) немале здравствено осигурување, додека 2.421 (77,55%) биле осигурени. Од овие семејства со осигурување, 127 (4,07%) семејства имале само делумно здравствено осигурување (само некои членови од семејството, најчесто децата и постарите)⁴⁵. Во извештајот на УНДП од 2005, од 1.836 Роми и 1.399 не-Роми,

⁴⁵ Лакинска, проф. Дивна, *Vulnerability of Romani children in the Municipality of Suto Orizari*, УНИЦЕФ и Светска Банка, Скопје, 2000.

204 (11,1%) жени Ромки и 198 (10,7%) мажи Роми не им била дадена медицинска услуга поради немање прописни документи, споредбено со 63 (4,5%) жени и 61 (4,4%) мажи не-Роми кои живеат слично на Ромите.

7.4.7 Партнерите документираа 22 жени Ромки кои немаат никакво здравствено осигурување. Седум од овие жени немаат државјанство -основен услов за сите државни бенефиции. 26-годишната М.К. од Штип им раскажа на истражувачите на проектот: "Немам здравствено осигурување и не можам да илјаам за сите лекови. Одам на доктор само кога моите деца се многу болни. Немам пари и ги чувам само за нив [...]."

7.4.8 Многу жени кои добиле здравствено осигурување преку својот маж, а кои се развеле пред извесно време или во време на интервјуто, беа без здравствено осигурување бидејќи не можеле да се пријават во државниот завод за вработување преку кое се администрира државното здравственото осигурување. За да се регистрира, секое лице мора да поседува минимално или основно образование. Контрадикторно но, додека оваа одредба се применува во пракса, "критериумот на образование" не е присутен во македонската легислатива што се однесува до вработувањето или здравствената нега.

7.4.9 Спомениот комплекс на проблеми (исклучување од државно спонзорираниот систем на здравствено осигурување, комбиниран со расната нетрпеливост на медицинскиот персонал и другите лица кои работат во системот за здравствена нега) резултира со деградирачки третман на жените Ромки во добивање на здравствена нега во Македонија. На пример, во еден случај, документиран во истражувањето во октомври 1999, една 17-годишна девојка Ромка, го родила своето бебе во болница без медицинска помош, бидејќи немала здравствено осигурување и бидејќи немала пари. Надлежните во болницата, според кажаното, одбиле да ја примат во болницата или да повикаат лекар. После два часа молење, младата Ромка го родила своето бебе на масата во болничката рецепција⁴⁶.

7.4.10 Како резултат од наведеното, постојат сериозни индикации дека многу жени Роми бараат медицинска помош само тогаш кога се многу болни или кога се пораѓаат. Значителен број од нашите интервјуирани изјавија дека не им веруваат на докторите и веруваат дека докторите ги третираат Ромите поинаку од не-

⁴⁶ Лакинска, проф. Дивна, Жаклина Дурмиш, Азбија Мемедова и Љатив Демир. *Needs assessment for the Roma Education Fund*, Македонија, Светска Банка, ноември 2004. стр.25.

Ромите. Неколку жени им посочија на партнерите дека го пријавиле лошиот третман до повисоките органи во медицинските установи или во полицијата. Наводно, највисока казна што лекарите или медицинскиот персонал ја добиле била "опомена да не ја повторуваат грешката".

7.4.11 Партнерите се длабоко загрижени за вообичаената практика меѓу интервјуираните, да посетуваат лекар само кога се сериозно болни, поради недостаток на финансиски средства и поради недовербата во медицинскиот персонал:

*"Не им верувам на докторите. Тие не сакаат сиромашни луѓе и јас не одам
иа колку и да сум болна. Бев во болница само за да се породам."*

(29-годишна С.З., Скопје)

*"Моето бебе почина бидејќи докторите не се грижеа за него, отиштоах не сум
била на доктор"*

(48-годишна А.М., Скопје)

7.4.12 Во тек на интервјуата со жените Ромки спроведени од страна на партнерите, срамот исто така беше наведен за причина за нередовни гинеколошки прегледи:

"Од последното пораѓање не сум била на доктор [...]."

(35-годишна Р.А. Куманово)

*"Јас сум вдовица. Не одам на гинеколоџ зашто ми е срам од тоа
што луѓето можат да помислат за мене. Не сум била на преглед веќе
20 години."*

(48-годишна Г.М., Куманово)

Сепак, 95% од интервјуираните мајки Роми наведоа дека оделе на гинеколошки прегледи додека биле трудни.

Други фактори кои допринесуваат за исклучувањето на жените Ромки од здравствената заштита

7.4.13 Покрај директната дискриминација, системското исклучување и последиците од таквото исклучување, има и други сериозни причини кои исто толку штетно влијаат врз способноста на жените и девојчиња Ромки да го остварат правото на највисок можен стандард за физичко и ментално здравје.

7.4.14 На страна 100 во својот извештај, владата наведува дека Македонската академија на науки и уметности работи на долгорочна стратегија за развој на здравствениот систем, притоа фокусирајќи се на следново: "Интегриран дисциплинарен пристап; Интегративен секторски пристап; Интернационална

соработка; Вклучување на невладиниот сектор; и Развој на локалните иницијативи." Во овие стратегиски приоритети, партнерите го забележуваат недостатокот на посебен приод кој ги зима впредвид етничките специфичности кои, како што е наведено погоре, многу влијаат врз способноста на жените Ромки да пристапат до здравствена заштита. Партнерите се загрижени за очигледниот непроменет статус на жените Ромки во Македонија, како резултат на нивниот тежок пристап до здравствениот систем и за нивната здравствена состојба, тесно поврзани со условите на нивното домување и економска ситуација.

7.4.15 Истражувањето спроведено од партнерите покажа дека сиромаштијата, дисфункционалните семејни односи и субстандардните услови за живеење се едни од главните причини за 63% од интервјуираните жени Роми кои боледуваат од една или повеќе болести. Два проценти од интервјуираните жени не можеа да кажат дали се или не се во добра здравствена состојба. Во најчестите болести од кои боледуваат жените Ромки се вклучуваат:

- ≈ 16% имаат проблеми со срцето;
- ≈ 17% имаат проблем со крвниот притисок;
- ≈ 20% имаат нервни болести;
- ≈ 11% имаат бронхитис, астма или слични респираторни проблеми;
- ≈ 2% имаат различни видови на алергија;
- ≈ 2% страдаат од туберкулоза; и
- ≈ 33% имаат други болести (најчесто, хепатитис, гинеколошки проблеми, артритис и анемија)⁴⁷.

7.4.16 Субстандардните услови за живот со кои се соочуваат жените Ромки често доведуваат до пренос на заразни болести кои диспропорционално влијаат врз Ромските деца. Истражувањето спроведено од страна на партнерите откри дека од 237 интервјуирани жени Роми, само 13 (околу 6%) поседуваат право на сопственост. Скоро половина од жените живеат во субстандардни животни услови: импровизирани куќи без санитарна инфраструктура и многу често без струја и вода.

7.4.17 Одреден број на жени Ромки интервјуирани за време на документирањето за овој извештај изјавија дека не успеале да добијат здравствена заштита, затоа што биле принудени самите да платат за медицинските услуги:

⁴⁷ Според УНДП, 23% од не-Роми споредено со 29% Роми (27% мажи Роми и 31% жени Роми) страдаат од хронични болести. Види: UNDP, *Faces of Poverty, Faces of Hope: Vulnerability Profiles for Decade of Roma Inclusion Countries*, Bratislava, 2005. Достапно на интернет на: <http://vulnerability.undp.sk>.

"Имам проблеми со срцејето, како и неколку други болести. Шведев јари за да можам да направам неколку испитувања, но е многу тешко затоа што добиваме само 1.000 македонски денари (15 евра) од социјалната помош месечно. [...] Не знам кога ќе можам да заштедам јари [...]."

(23-годишна М.С. од Крива Паланка)

"Во 2004, моето бебе се роди прерано, во седмиот месец од бременоста и требаше да остане во инкубатор 2 месеци. Вториот ден, докторот ми кажа дека треба да си одам со бебето од болницата затоа што немам јари да ги платам болничките трошоци. Тие го отпуштија моето бебе од болницата, кое умре неколку часа подоцна во мојот дом."

(18-годишна Б.К. од Штип)

7.4.18 Како додаток на горенаведеното, повеќето од 215 жени Роми испитаници кои имале пристап до државните здравствени институции изјавија дека имале сериозни проблеми во врска со плаќањето на бараната цена за партиципација за скоро сите медицински прегледи, хоспитализирања и особено за лековите. Примери од сведоштвата од базата на податоци на проектот следи:

"Секогаш имав проблеми со кривувањето на лековите кои што ми ги препишуваа докторите, бидејќи тие не се покриени со социјалната помош. [...] Кривам лекови само кога децата ми се болни. Морав и да абортирам, за што морав да позајмам јари кои сè уште ги враќам [...]." (36-годишна М.З., Крайово)

"Имам висок крвен притисок и менингитис. Не одам на доктор бидејќи немам јари да платам за лекови. Моето осигурување не ги покрива сите трошоци."

(37-годишна М.И., Скопје)

7.4.19 Конечно, од причини кои се многу комплексни поради сето наведено до сега, постојат индикации дека во Ромските заедници воопшто не се работи на сузбивање на главните ризици по општото здравје. На пример, во април 2005, ЕЦПР ја интервјуираше г-ца Р.П., 25-годишна жена Ромка, во општината Шито Оризари во Скопје, на која минатиот декември ѝ била дијагностицирана туберкулоза. На две од нејзините 5 деца за кои се грижела⁴⁸ исто така им била дијагностицирана туберкулоза во декември 2004. Таа сè уште не ги однела на доктор останатите деца кои ги чува, бидејќи "сè уште не

⁴⁷ Според УНДП, 23% од не-Роми споредено со 29% Роми (27% мажи Роми и 31% жени Ромки) страдаат од хронични болести. Види: UNDP, *Faces of Poverty, Faces of Hope: Vulnerability Profiles for Decade of Roma Inclusion Countries*, Bratislava, 2005. Достапно на интернет на: <http://vulnerability.undp.sk>.

⁴⁸ Г-ѓа Р.П. Во тоа време се грижеше за нејзиниот едно и пол годишен син, три нејзини полусестри и синот на едната од полусестрите.

кашлаат многу". Г-ца Р.П. не добивала никаков третман до моментот на интервјуирање (втори април, 2005). Не е сигурно дали воопшто може да биде примена на третман во Установата за лечење на туберкулоза во Скопје, во близина на Водно, бидејќи нејзиното здравствено осигурување не било продолжено од есента 2004. Една сестра од амбулантата во Шито Оризари им кажала на ЕЦПР дека во Шито Оризари нема опасност од епидемија на туберкулоза. Сепак, таа носела маска за време на интервјуте (кое се одвивало во присуство на г-ца Р.П.), и неколку пати за време на интервјуте ја напуштила зградата, очигледно поради свеж воздух во очигледен страв од префаќање на некоја форма на заразна болест.

8.1 Додаток 1: Завршни Заклучоци и Препораки од Комитетот на ООН до Македонската Влада⁴⁹

CEDAW/c/MKD/CO/3

Комитет за Елиминација за Дискриминацијата на Жените
34 сесија
16 Јануари - 3 Февруари

Завршни коментари на Комитетот за Елиминација за Дискриминацијата на Жените: Поранешна Југословенска Република Македонија

1. Комитетот го разгледа иницијалниот, втор и трет периодичен извештај на Поранешна Југословенска Република Македонија (CEDAW/C/MKD/1-3) на неговиот 713-ти и 714-ти состанок одржан на 25 Јануари 2006. Листата на проблеми и прашања од Комитетот се вклучени во CEDAW/C/MKD/Q/1-3 и одговорите од Поранешна Југословенска Република Македонија се вклучени во CEDAW/C/MKD/Q/1-3/Add.1.

Преглед:

2. Комитетот ја пофалува државата за ратификацијата на Конвенцијата без резервации и ја изразува својата благодарност до државата за комбинираниот иницијален, втор и трет периодичен извештај кој ги следел барањата на Комитетот за подготовка на извештаи, но воедно жали за доцнењето на извештајот. Комитетот исто така ја пофалува државата за одговорите на листата проблеми и прашања поставени на пред сесијата од страна на работната група на Комитетот и за усната презентација и личните одговори на прашањата поставени од Комитетот.

3. Комитетот ја пофалува државата за составот на нејзината делегација од високи владини претставници, предводена од Министерот за труд и социјална политика, која вклучи претставници од други министерства кои имаат одговорност во однос на имплементацијата на мерки во областите покриени со Конвенцијата, како и претставник од Парламентот. Комитетот изразува благодарност за отворениот и конструктивен дијалог помеѓу делегацијата и членовите на Комитетот.

4. Комитетот ја пофалува државата за ратификацијата на факултативниот протокол во Октомври 2003.

Позитивни аспекти:

5. Комитетот и честита на државата за амандманите на Законот за Избор на

членови на парламентот и Законот за локални избори во 2002 и 2004, со цел да се осигура учество на двата пола со квота од одминимум 30% на листата на номинирани кандидати за избор во парламентот, општинските совети или Советот на град Скопје.

6. Комитетот со задоволство забележува дека државата го започна процесот на ревизија на националните закони, како што е Законот за Работни односи, Кривичниот Законик и Законот за Семејство.

7. Комитетот го поздравува основањето на низа Комитети за родова еднаквост на локално ниво, кои настојуваат да вклучат родови перспективи во локалните политики.

8. Комитетот исто така го поздравува напредокот во борбата против трговијата со луѓе, како што е креирањето на Национална Комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција во 2001; вклучувањето на трговијата со луѓе во кривичниот законик од 2002 год. како прекршок; усвојувањето на Законот за Заштита на Сведоци во 2005 год.; и елаборацијата на Националната Програма за Борба против трговијата со луѓе и илегални миграции за периодот 2006 - 2008 год.

Загрижувачки области и препораки

9. Комитетот изразува загриженост во однос на тоа дека законодавството на државата не содржи јасна дефиниција за дискриминација над жените, во согласност со членот 1 од Конвенцијата, или принципот на еднаквост меѓу мажите и жените во согласност со членот 2 (а) од Конвенцијата.

10. Комитетот ја поттикнува државата, во својот Устав или во соодветното национално законодавство, да инкорпорира дефиниција за дискриминација, земајќи ја во предвид директната и индиректната дискриминација, а во согласност со член 1 од Конвенцијата и одредбите за еднакви права на жените и мажите согласно со член 2 (а) од Конвенцијата.

11. И покрај сатисфакцијата дека одредбите на Конвенцијата се апликабилни во судовите на Поранешна Југословенска Република Македонија, Комитетот е загрижен дека пред судовите досега немало случаи на родова дискриминација врз основа на Конвенцијата.

12. Комитетот ја повикува државата да ја засили обуката за адвокати и судии во однос Конвенцијата и истражните постапки обезбедени во Факултативниот Протокол на Конвенцијата. Комитетот исто така бара од државата да ја подигне свесноста на жените за нивните права во однос на Конвенцијата и да изгради капацитети на жените за барање

на нивните права врз основа на постоечките инструменти.

13. И покрај поздравување на работата превземена од држава во однос на усвојување на Законот за еднакви можности за мажите и жените и изјавата на делегацијата дека тој ќе ја истакне родово заснованата дискриминација во целосна смисла, Комитетот останува загрижен дека овој закон се фокусира пред се на родово базираната дискриминација во областа на вработувањето и работните услови.

14. Комитетот и препорачува на државата да обезбеди, да доменот на Законот за еднакви можности за мажите и жените ја вклучи и истакне родово базираната дискриминација во политичката, економската, социјалната, културната и други области, во согласност со Конвенцијата. Комитетот ја поттикнува државата што побрзо да го усвои и ефективно да го имплементира овој Закон.

15. Забележувајќи го основањето на Одделението за Промоција на Родова Еднаквост во Министерството за труд и социјална политика и основањето на низа локални комитети за родова еднаквост, Комитетот изразува загриженост дека националната машинерија за унапредување на жените може да нема доволна видливост, моќно донесување одлуки или финансиски и човекови ресурси за да ефективно го промовира унапредувањето на жените и поголема родова еднаквост, како и за тоа дека не сите општини имаат формирано Комитети за родова еднаквост.

16. Комитетот бара од државата да обезбеди, националната машинерија за унапредување на жените да добие адекватна видливост, да има доволна моќ за донесување одлуки и финансиски и човекови ресурси за да ефективно го промовира унапредувањето на жените и да го забрза основањето на локални Комитети за родова еднаквост.

17. Комитетот изразува загриженост бидејќи привремените специјални мерки не се предвидени со закон ниту пак се користат од страна на државата како политика за забрзување на процесот за достигнување на фактичката еднаквост меѓу жените и мажите во сите области на Конвенцијата.

18. Комитетот ја охрабрува државата ефективно да имплементира привремени специјални мерки во согласност со член 4, параграф 1 од Конвенцијата и со општата препорака број 25 на Комитетот, со цел за да забрза реализацијата на фактичката еднаквост на жените со мажите во сите области. Исто така, Комитетот и препорачува на државата, во Законот за еднакви можности да вклучи одредба за привремени специјални мерки, посебно во однос на учеството на жените во донесување одлуки и пристап до економски можности.

19. Комитетот е загрижен за присуството на патријархални однесувања и длабоко вкоренетите стереотипи во однос на улогите и одговорностите на жените и мажите во семејството и општеството. Овие стереотипи претставуваат сериозна пречка за имплементација на Конвенцијата и не се вкоренети причини за неповолната позиција на жените во бројни области, вклучувајќи го пазарот на трудот, политичкиот и јавниот живот. Комитетот е исто така загрижен поради

фактот што жените во медиумите и понатаму се прикажувани во традиционални, стереотипни улоги.

20. Комитетот ја повикува државата да имплементира целисходни мерки, пред се во руралните средини, со кои ќе доведе до промена во широко прифатените стереотипни улоги на мажите и жените. Овие мерки треба да вклучат подигнување на свесноста и едукативни кампањи за жени и мажи, девојчиња и машки, со цел да се елиминираат стереотипите поврзани со традиционалните родови односи во семејството и општеството, во согласност со член 2 (ф) и 5 (а) од Конвенцијата. Комитетот исто така и предлага на државата да ги поттикне медиумите да прикажуваат нестереотипни и позитивни примери на жени и да ги промовираат вредностите на родова еднаквост во целото општество, вклучувајќи понатамошни мерки за сензитивизација на новинари за прашања од родовата еднаквост.

21. Поздравувајќи ги напорите на државата за борба против трговијата со луѓе, Комитетот останува загрижен поради присуството на трговија со жени и девојки и експлоатацијата на проституцијата, како и поради недоволните мерки за рехабилитација на жените жртви на трговија со луѓе.

22. Комитетот бара од државата ефективно да ја имплементира Националната Програма за Борба против Трговија со Луѓе и Илегална Миграција во периодот 2006-2008. Комитетот ја повикува државата да обезбеди целосно стапување во сила на законодавството за трговија со луѓе, посебно преку ефикасна персекуција и казнување на прекршителите. Комитетот исто така и препорачува на државата да ги зголеми своите напори за превенција на трговијата со луѓе и да им обезбеди поддршка и помош на жените жртви. Комитетот исто така ја повикува државата да ги превземе сите неопходни мерки за сузбивање на експлоатацијата на проституцијата во земјата.

23. Поздравувајќи ги законските мерки за борба против насилството врз жените, вклучувајќи го и амандманот во 2004 год. од Законот за Семејство кој го кодифицира семејното насилство како посебен прекршок во Кривичниот Законик, Комитетот останува загрижен за високото присуство на насилството врз жените, вклучувајќи го и домашното насилство.

24. Во согласност со општата препорака број 19, Комитетот ја поттикнува државата да даде приоритет на донесување целисходни мерки за истакнување на сите облици на насилството врз жените, вклучувајќи го и домашното насилство, воедно препознавајќи дека ова насилство е

форма на дискриминација и претставува кршење на човековите права на жените согласно Конвенцијата. Комитетот ја повикува државата и понатаму да ја елаборира и имплементира ефективно легислативата за насилство врз жените, да обезбеди соодветна персекуција и казна за сторителите и жртвите да добијат соодветна заштита и помош. Комитетот исто така ја повикува државата да обезбеди засолништа за жените жртви на насилство. Комитетот и препорачува на државата да имплементира едукативни мерки и мерки за подигнување на свесноста кои ја потенцираат неприфатливоста на сите облици на насилство врз жените.

25. Пофалувајќи ја примената на квота од 30% за секој пол во Законот за Избор на Пратеници и Законот за локални избори, Комитетот забележува со загриженост дека овој амандман не ги продуцирал посакуваните резултати имајќи во предвид дека жените и понатаму се помалку застапени во избраните тела. Комитетот исто така е загрижен за малата застапеност на жените во именуваните тела и на меѓународно ниво.

26. Комитетот и препорачува на државата да превземе кампањи за подигнување на свесноста на жените и мажите за важноста од учеството на жените во политичкиот и јавниот живот, во донесувањето одлуки и да создаде поттикнувачки и подржувачки услови за такво учество. Комитетот исто така препорачува да се превземат чекори за да се достигне квотата од 30% одредена во Законот за Избор на Пратеници и Законот за Локални Избори. Комитетот ја поттикнува државата да ги зајкне своите напори за зголемување на учеството на жените во избраните и назначените тела и на меѓународно ниво.

27. Комитетот е загрижен дека руралните жени, како и жените од етничките малцински групи, посебно Ромките и Албанките, и понатаму остануваат во ранлива и маргинализирана состојба, пред се во однос на пристапот до образование, здравство, вработување и учеството во политичкиот и јавниот живот. Комитетот е посебно загрижен за високата стапка на осипување од училиште на Ромските девојчиња и девојчињата од руралните средини.

28. Комитетот ја поттикнува државата да имплементира ефективни мерки за елиминација на дискриминацијата над руралните жени, како и жените од етничките малцинства, пред се Ромките и Албанките, преку постоечки и привремени специјални мерки да го подобри уживањето на нивните човекови права, во согласност со член 4, параграф 1 од Конвенцијата и општата препорака број 25 на Комитетот. Комитетот ја повикува државата да имплементира мерки за намалување на стапката на осипување кај девојчињата Ромки и девојчињата од руралните средини и да ги реинтегрира во образовниот систем. Комитетот бара од државата во својот следен извештај да даде целосна слика за фактичката состојба на руралните жени и жените од етничките малцинства, посебно на жените Ромки, во областа на образованието, здравството, вработувањето, и учеството во политичкиот и јавниот живот, како и за напорите на владата да ја елиминира дискриминацијата над овие жени. Комитетот ја повикува државата во својот следен извештај да даде информација

за конкретни проекти насочени кон жените Ромки во рамките на Декадата на Вклучување на Ромите 2005-2015.

29. Комитетот забележува дека жените се вклучени со 51% во вкупниот број на бегалци и баратели на азил во Поранешна Југословенска Република Македонија. Поздравувајќи го усвојувањето на Законот за Азил и Привремена Заштита од 2003 год., и фактот дека жените кои бараат азил и бегалски статус имаат можност индивидуално да пополнат барање, Комитетот останува загрижен дека сензитивниот родов аспект не е вклучен во доделување на азил или бегалски статус.

30. Комитетот и препорачува на државата целосно да интегрира сензитивен родов аспект во текот на процесот на доделување азил и бегалски статус, вклучувајќи ја и фазата на аплицирање.

31. Комитетот забележува со загриженост дека, иако стапката на абортуси е намалена за 20% од 1994 година, абортусот и понатаму се применува како метод за контрола на раѓање. Комитетот е исто така загрижен за ограниченото користење на контрацепција.

32. Комитетот и препорачува на државата да имплементира програми и политики чија цел е обезбедување ефективен пристап за жените до контрацептивни средства и здравствени информации и сервиси, како би се избегнала потребата на жените да прибегнат кон абортуси како метод на контрола на раѓање. Комитетот ја поттикнува државата да имплементира програми за сексуално и репродуктивно здравствено образование за жени, мажи и адолесценти со цел да го зајакне одговорното сексуално однесување и понатаму да го обесхрабри абортусот како метод на контрола на раѓање.

33. Комитетот останува загрижен за состојбата на жените во однос на вработувањето, за нивната висока невработеност и нивното ниско учество во формалниот пазар на труд, како и за високиот број жени вработени на ниско платени работни места. Комитетот е исто така згрижен за нискиот број на самовработени жени и жени претприематчки.

34. Комитетот ја поттикнува државата целосно да го имплементира членот 11 од Конвенцијата. Комитетот ја повикува државата да ги адресира опструкциите со кои се соочуваат жените во однос на вработувањето и да имплементира мерки кои го поттикнуваат и поддржуваат женското претприемаштво, вклучувајќи обуки и пристап до кредити. Комитетот исто така бара од државата во својот следен периодичен извештај, да даде информација за влијанието на овие мерки.

35. Комитетот ја охрабрува државата, најскоро да усвои амандман на член 20, параграф 1 од Конвенцијата во однос на времето за средби со Комитетот

36. Комитетот ја поттикнува државата, во имплементацијата на своите обврски во однос на Конвенцијата, целосно да ја примени Декларација и Платформата за Акција од Пекинг, која ги зајакнува одредбите на Конвенцијата и бара од државата да вклучи информација за ова во својот следен периодичен извештај.

37. Комитетот подвлекува дека целосна и ефективна имплементација на Конвенцијата е нужна за остварување на Милениумските Развојни Цели. Комитетот повикува за интеграција на родовите аспекти во сите напори кои за цел имаат достигнување на Милениумските Развојни Цели и бара од државата да вклучи информација за ова во својот следен периодичен извештај.

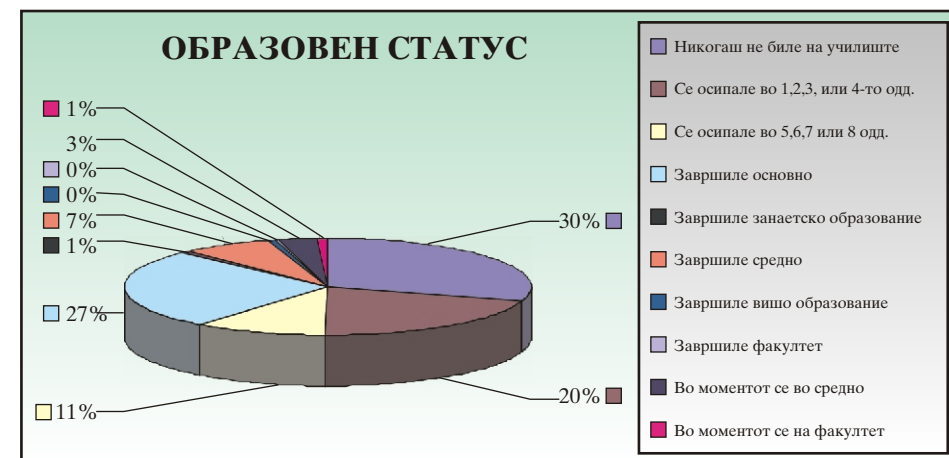
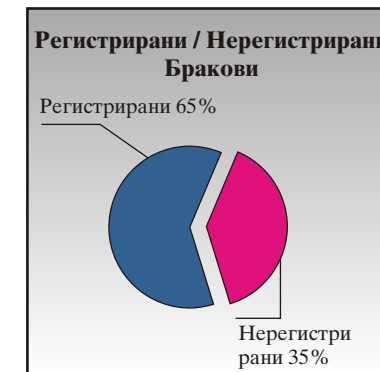
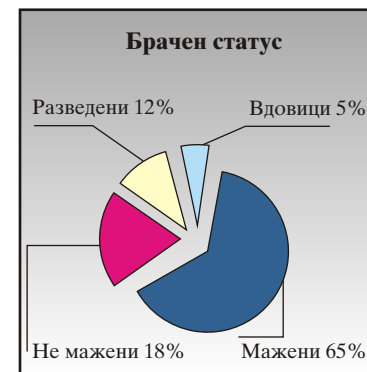
38. Комитетот забележува дека државната посветеност на 7 основни меѓународни инструменти за човекови права, на жените им го зајакнува уживањето на човековите права и основните слободи во сите аспекти на животот. Поради тоа, Комитетот ја охрабрува владата на Поранешна Југословенска Република Македонија да ја разгледа можноста за ратификација на документот кој сè уште не го ратификувала, а тоа е Меѓународната Конвенција за Заштита на Правата на сите мигрантски работници и членови на нивните семејства.

39. Комитетот бара од државата нашироко да ги прошири овие заклучни коментари, за да ги информира луѓето, вклучувајќи ги и владините службеници, политичари, парламентарци и организации кои работат на женските и човековите права⁵⁰, за чекорите кои беа превземени за да се обезбеди правната и фактичката еднаквост на жените, како и за понатамошните чекори кои се бараат во овој поглед. Комитетот бара, државата континуирано да ги информира, пред сè женските организации и организациите за човекови права за Конвенцијата, нејзиниот факултативен протокол, општите препораки, Пекињшката Декларација и Платформа за Акција како и за резултатите од дваесет и третата специјална сесија на Генералното Собрание насловено „Жени 2000: родова еднаквост, развој и мир за 21 век...”

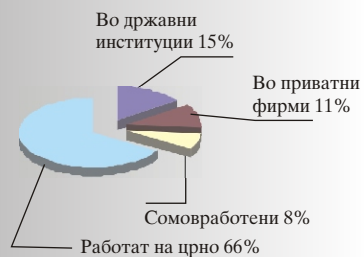
40. Комитетот бара од државата да одговори на грижите искажани во овие заклучни коментари во својот следен периодичен извештај, согласно член 18 од Конвенцијата. Комитетот ја поканува државата да го поднесе својот четврт периодичен извештај - чиј рок за поднесување е Фебруари 2007 година - и својот петти периодичен извештај - чиј рок за поднесување е во Фебруари 2011 година - во комбиниран извештај во 2011 година.

⁵⁰ Меѓународна Конвенција за економски, социјални и културни права, Меѓународна Конвенција за цивилни и политички права, Меѓународна Конвенција за елиминација на сите форми на расна дискриминација, Меѓународна Конвенција за елиминација на сите форми на дискриминација над жените, Конвенцијата против тортура, нечовечки или деградирачки третман или казнување, Конвенцијата за Правата на детето и Меѓународната Конвенција за заштита на правата на сите мигранти и членови на нивните семејства.

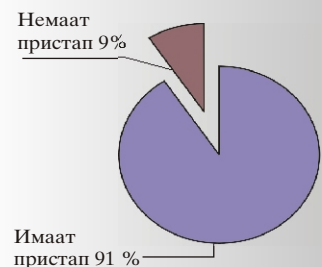
8.2 Додаток 2: Графички приказ на клучните информации поврзани со жените Ромки во Македонија

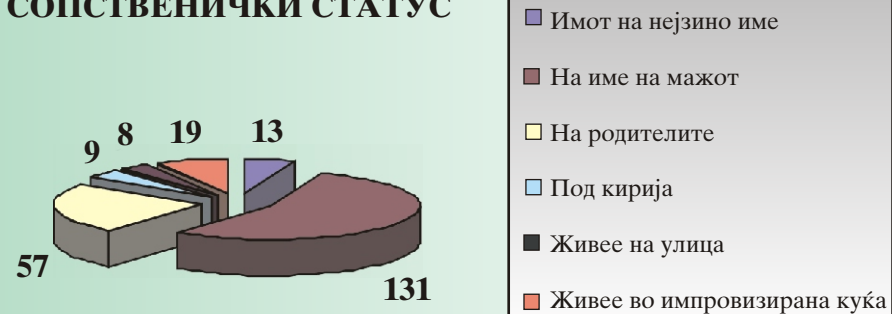
ВРАБОТУВАЊЕ

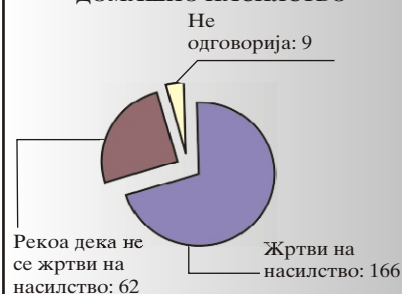
ПРИСТАП ДО ЗДРАВСТВЕНА ЗАШТИТА

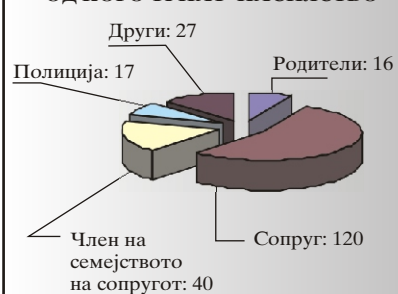
СОПСТВЕНИЧКИ СТАТУС

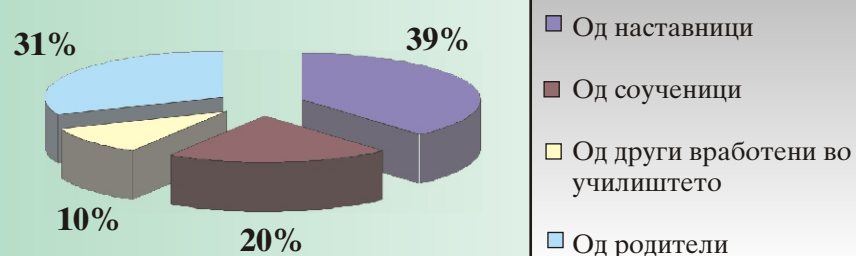
ДОМАШНО НАСИЛСТВО

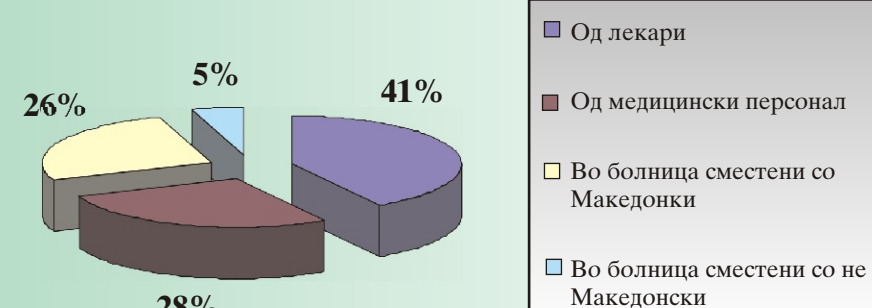
ОД КОГО ТРПАТ НАСИЛСТВО

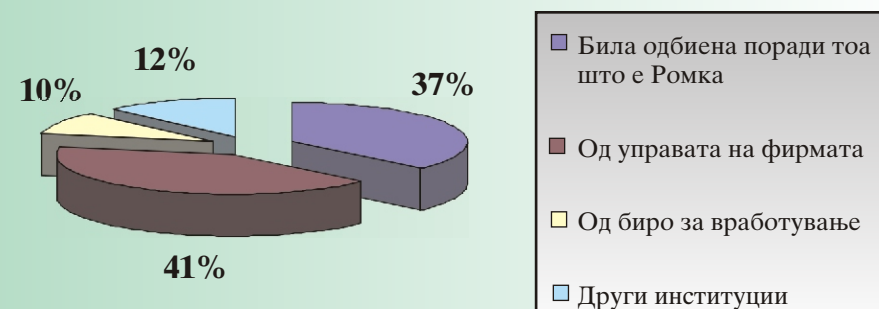
Дискриминација во образовниот систем: ПРАКТИКИ

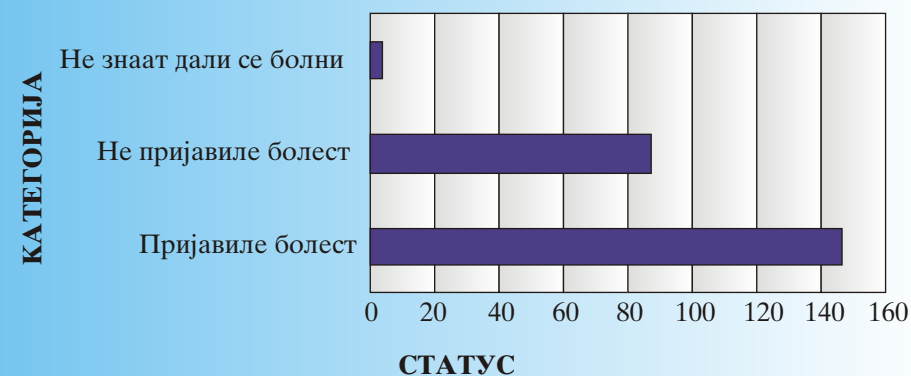
Дискриминација во системот на здравствената заштита: ПРАКТИКИ

Дискриминација при вработување: ПРАКТИКИ

ЗДРАВСТВЕН СТАТУС

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

Akermark, Anastasiya Spiliopoulou, *Human Rights of Minority Women, A Manual of International Law*, Аландски острови Институт за мир. Финска, 2000;

Европски центар за Ромски права. *A Pleasant fiction: The Human Rights Situation of Roma in Macedonia*, Budapest, 1998, Достапно на интернет на: <http://lists.errc.org/publications/reports/macedonia.pdf>;

ECE, *Summarized findings from the Shadow Report on Women in Macedonia* Скопје
Октомври 2005, достапно на интернет на: www.esem.org.mk;

Бивша Југословенска Република Македонија, *Комбиниран Иницијален, Втор ?*
Трет периодичен извештај до Комисијата за елиминација на
 дискриминацијата против жени, достапно на интернет на:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/463/31/IMG/N0446331.pdf?OpenElement>;

Fridman, Eben: *Integration of the Roma in Slovakia and Macedonia*, Македонски центар за меѓународна соработка, Скопје, 2005;

Fridman, Eben: *Political Integration of the Roma Minority in Post-communistic Macedonia*,
Јужно источна европска политика, ноември 2002;

Меѓународна Хелсиншка Федерација за Човекови Права, *Women 2000 - An Investigation into the Status of Women's Rights in Central and South Eastern Europe and the Newly Independent States*, Виена, Јули 2000;

Лакинска, Дивна, *Vulnerability of Romani children in the Municipality of Suto Orizari*, УНИЦЕФ И Светска Банка, Скопје, 2000:

Лакинска, проф. Дивна, Жаклина Дурмиш, Азбија Мемедова и Љатив Демир.
Needs assessment for the Roma Education Fund, Скопје, ноември 2004, достапно на интернет на:
[http://lnweb18.worldbank.org/ECA/ECSHD.nsf/ECADocByUnid/08D46484E7EE2BF1C1256F80003CB3BD/\\$FILE/NAReportFinal%201129%20Macedonia.pdf](http://lnweb18.worldbank.org/ECA/ECSHD.nsf/ECADocByUnid/08D46484E7EE2BF1C1256F80003CB3BD/$FILE/NAReportFinal%201129%20Macedonia.pdf);

ЛУЛУДИ, организација на жени Ромки и младинци, *Research Analysis Report "You should say NO"* Skopje, 2004;

Најчевска Мирјана, Виолета Петровска- Бешка и Алоуи Лазар, *Situation Analysis of Romani Women and Children in the Former Yugoslav Republic of Macedonia*, УНИЦЕФ, Март 1997;

OSCE/ODIHR Набљудувачка изборна мисија, *Final Report*, Скопје, Јуни 2005, достапно на интернет на: <http://www.osce.org/item/15221.html>;

OSI NWP, Презентација од Јули 2003 Форум на жени Роми, достапно на интернет на: www.romawomensinitiatives.org;

Државен Завод за Статистика на Република Македонија, *Statistical Yearbook of the R. of Macedonia*, Скопје, 2003;

Програма за развој на Обединети нации (УНДП), *Faces of Poverty, Faces of Hope: Vulnerability Profiles for Decade of Roma Inclusion Countries*, Bratislava, 2005, dostupno na internet na: <http://vulnerability.undp.sk>.

UNDP *National Report on Human Development in 2004 Macedonia, Decentralization for Human Development*, Скопје, 2004;

Завршни коментари и препораки од Комитетот на ООН до
Македонската влада,
[http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/cedaw34/concludingcom
ments/FYROMcc.pdf](http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/cedaw34/concludingcomments/FYROMcc.pdf);

Официјално писмо од Министерството за Финансии на
Република Македонија;

Дневни весници:
Утрински Весник, октомври 17, 2005
Дневник, август 15, 2005
Вечер, септември 30, 2005.

27. Комитетот е загрижен дека руралните жени, како и жените од етничките малцински групи, посебно Ромките и Албанките, и понатаму остануваат во ранлива и маргинализирана состојба, пред се во однос на пристапот до образование, здравство, вработување и учеството во политичкиот и јавниот живот. Комитетот е посебно загрижен за високата стапка на осипување од училиште на Ромските девојчиња и девојчињата од руралните средини.

28. Комитетот ја поттикнува државата да имплементира ефективни мерки за елиминација на дискриминацијата над руралните жени, како и жените од етничките малцинства, пред се Ромките и Албанките, преку постоечки и привремени специјални мерки да го подобри уживањето на нивните човекови права, во согласност со член 4, параграф 1 од Конвенцијата и општата препорака број 25 на Комитетот. Комитетот ја повикува државата да имплементира мерки за намалување на стапката на осипување кај девојчињата Ромки и девојчињата од руралните средини и да ги реинтегрира во образовниот систем. Комитетот бара од државата во својот следен извештај да даде целосна слика за фактичката состојба на руралните жени и жените од етничките малцинства, посебно на жените Ромки, во областа на образованието, здравството, вработувањето, и учеството во политичкиот и јавниот живот, како и за напорите на владата да ја елиминира дискриминацијата над овие жени. Комитетот ја повикува државата во својот следен извештај да даде информација за конкретни проекти насочени кон жените Ромки во рамките на Декадата на Вклучување на Ромите 2005-2015.